

Kvalita života a nezaměstnanost žen nad padesát let

Bc. Renata Klepárníková

Diplomová práce



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Renata Klepárníková**
Osobní číslo: **H140252**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Kvalita života a nezaměstnanost žen nad padesát let**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti kvality života, sociální politiky zaměstnanosti a vývojového cyklu rodiny pozdního středního věku.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu pomocí polostrukturovaného interview.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bakošová, Z., Sociální pedagogika jako životná pomoc, Public promotion, s.r.o., 2008, ISBN 978-80-969944-0-3.

Gavora, P., Úvod do pedagogického výzkumu, Paido, Brno 2010, ISBN 978-80-7315-185-0.

Giddens, A., Sociologie, Argo, Praha, 2005, ISBN 80-7203-124-4.

Kraus, B., Základy sociální pedagogiky, Portál, s.r.o., Praha 2008, ISBN 978-80-262-0643-9.

Mareš, P., Nezaměstnanost jako sociální problém, Sociologické nakladatelství, Praha 1994, ISBN 80-901424-9-4.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **1. prosince 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015



doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka




Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 12. 2. 2016

.....


1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Ztráta zaměstnání je pro valnou většinu lidí životní trauma. Ohrozí stabilitu rodin ale i jednotlivců. Pro mladého člověka to je újma především ekonomická, pro člověka, který se nachází v poslední třetině či čtvrtině své profesní dráhy, je to újma především psychická a sociální. Zvláště složité je postavení ženy, která se stará o rodinu, vychovává děti, zvládá svou profesi, mnohdy se stará i o rodiče. Ztratí-li po padesátce zaměstnání, má minimální šanci, že si najde nové.

Klíčová slova:

Ztráta zaměstnání, nezaměstnanost, trh práce, ohrožení, diskriminace, ekonomická ztráta, psychická újma, deprese, sebedůvěra, selhání, sebeúcta,

ABSTRACT

The loss of the job is for the overwhelming majority of people trauma of life. It will threaten not only the steadiness of families but also individual person. For young man it is mainly pecuniary loss but for the person, who occurs in the last third or quarter of their career ladder, it is chiefly psychological and social detriment. The position of woman, who cares about family, brings up children, copes with her career and she often takes care of parents, is especially difficult. If the woman at the age over fifty loses her job, she has the least possible chance to find a new one.

Key words :

Loss of the job, unemployment, labour market, threat, discrimination, economic loss, psychological detriment, depression, self- confidence, failure, self- esteem.

Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Heleně Skarupské, PhD. za odborné vedení, podporu, věcné připomínky a celkově příjemnou komunikaci během zpracování práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 POSTAVENÍ ŽEN NA TRHU PRÁCE	12
1.1 VÝZNAM PRÁCE V ŽIVOTĚ ŽENY	13
1.2 GENDEROVÉ NEROVNOSTI	14
1.3 ŽENA STŘEDNÍHO VĚKU NA TRHU PRÁCE	16
1.4 AGEISMUS	18
2 NEZAMĚSTNANOST	21
2.1 VÝSKYT A PŘÍČINY NEZAMĚSTNANOSTI	21
2.2 REAKCE NA NEZAMĚSTNANOST	23
2.3 NEZAMĚSTNANOST A ZDRAVÍ	24
2.4 STRATEGIE ZVLÁDÁNÍ NEZAMĚSTNANOSTI	25
3 SOCIÁLNÍ VÝZNAM NEZAMĚSTNANOSTI	27
3.1 ROLE NEZAMĚSTNANÉHO	27
3.2 POMOC RODINY	28
3.3 POMOC SPOLEČNOSTI	29
3.4 STRATEGIE VEDOUcí K ZÍSKÁNÍ NOVÉHO ZAMĚSTNÁNÍ	30
3.5 STRATEGIE VYROVNÁNÍ SE S NEÚSPĚCHEM	33
4 KVALITA ŽIVOTA ŽEN PO PADESÁTCE	35
4.1 KVALITA ŽIVOTA	35
4.2 PÉČE O DĚTI I O RODIČE	38
4.3 RIZIKO ROZPADU MANŽELSTVÍ	39
4.4 STRATEGIE ZVLÁDNUTÍ ZDRAVOTNÍCH DŮSLEDKŮ PŘICHÁZEJÍCÍHO STÁŘÍ	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	42
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	43
5.1 CÍL VÝZKUMU	43
5.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	43
5.3 TECHNIKA VÝZKUMU	44
5.4 VÝBĚR A POPIS RESPONDENTŮ	45
5.5 CHARAKTERISTIKA ÚČASTNIC VÝZKUMU	45
5.6 ZÁSADY PRO VEDENÍ INTERVIEW	46
6 ANALÝZA DAT	47
6.1 INTERPRETACE FENOMENOLOGICKÝCH DAT	48
6.2 SHRNUtÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	58
6.3 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	61
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	67
SEZNAM OBRÁZKŮ	68
SEZNAM TABULEK	69

SEZNAM PŘÍLOH.....	71
---------------------------	-----------

ÚVOD

Tato diplomová práce se zabývá kvalitou života žen ve vyšším středním věku s přihlédnutím na zátěž nezaměstnanosti. Ztráta zaměstnání je nepříjemným faktem pro každého člověka. Psychologové ji řadí dokonce vedle úmrtí blízké osoby a nemoci mezi nejtěžší životní zkoušky. Znamená většinou ohrožení ekonomické stability rodiny ale i jednotlivce. Nejohroženější na trhu práce jsou mladí lidé, absolventi škol bez praxe, lidé s minimálním vzděláním a také lidé na druhé straně spektra, lidé, kteří se nacházejí v druhé půlce své profesní kariéry. Obecně se o nich hovoří jako o Generaci 50+.

Ztratit práci, být nezaměstnaný, to není problém jen špatných a neschopných. To se může přihodit i schopnému, zkušenému a váženému zaměstnanci. Okolností, které to způsobí, je mnoho. Firma změní majitele a s novým vedením přijdou i noví lidé, nebo nevyjde podnikatelský plán, firma zkrachuje a zaměstnance propustí.

Pro mladého člověka znamená ztráta zaměstnání ohrožení ekonomické, může však být novou výzvou, příležitostí k tomu, najít nové, lepší a zajímavější zaměstnání. Pro člověka ve středním věku nebo též ve střední a starší dospělosti může ztráta zaměstnání znamenat velký stres a začátek psychických problémů. Může se objevit deprese, úzkost, pocit vlastního selhání, ztráta sebedůvěry a sebeúcty.

Při posuzování nezaměstnanosti u lidí starších 50 let je třeba mít na zřeteli, že tato skupina na trhu práce narůstá. Souvisí to s celkovým stárnutím populace nejen v České republice, ale v Evropě a tzv. západním světě vůbec. Přestože starších lidí přibývá, objevuje se stále častěji diskriminace z důvodu věku. Dle statistik Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (dále jen MPSV) za rok 2012 tvoří nezaměstnaní v kategorii nad 50 let téměř třetinu. Čísla statistik také uvádějí, že lidé v této věkové kategorii jsou častěji dlouhodobě nezaměstnaní, přičemž více postižené jsou ženy.

Záměrem této diplomové práce je rozpoznat problémy, které brání ženám nad padesát let v uplatnění na trhu práce.

V teoretické části se chci zaměřit právě na problematiku života žen v období starší dospělosti v kontextu postmoderní společnosti, na kvalitu života, kterou žijí i přes veškerou diskriminaci, se kterou se setkávají.

Teoretická část je členěna do čtyř kapitol. První kapitola se věnuje postavení žen na trhu práce. Podkapitoly se zabývají významem práce v životě ženy, všímají si také genderových

nerovností. Další podkapitoly zmiňují situaci žen středního věku na trhu práce a vysvětlují současný negativní jev ageismus. Druhá a třetí kapitola se zabývají nezaměstnaností a jejím sociálním významem. Poslední čtvrtá kapitola se zamýšlí nad kvalitou života žen po padesátce a nad okolnostmi, které ji zásadně ovlivňují.

Cílem praktické části diplomové práce je najít odpověď na výzkumný problém: Jak si zachovat kvalitu života i při dlouhodobé nezaměstnanosti? Které překážky brání ženám v kategorii 50+ při nalezení nového zaměstnání?

V praktické části chci pomocí kvalitativního výzkumu zkoumat zkušenosti žen, které prošly nebo právě procházejí obdobím nezaměstnanosti. Jako metoda sběru dat bude využita forma interview, případně polostrukturovaný rozhovor. Získaná data budou zpracována pomocí fenomenologické analýzy. Podkladem pro vyslovení závěru budou signifikantní výroky a vztahy mezi nimi.

Praktická část je členěna do dvou dalších kapitol. Pátá kapitola objasňuje metodologii výzkumu. Poslední kapitola se zabývá analýzou získaných dat, jejich interpretací a shrnutí výsledků výzkumu včetně doporučení pro praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

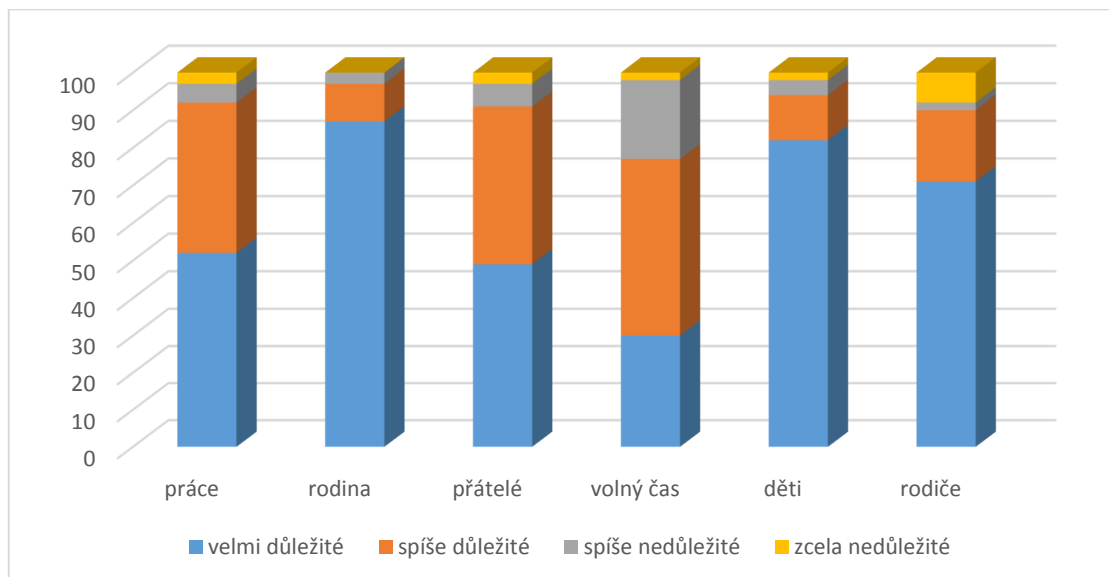
1 POSTAVENÍ ŽEN NA TRHU PRÁCE

Míra nezaměstnanosti žen, její vývoj a struktura patří mezi hlavní ukazatele charakterizující ženskou populaci na trhu práce. Sociologický ústav AV ČR prováděl v roce 2003 průzkum veřejného mínění o postavení žen na trhu práce. Tento výzkum byl realizován na zakázku Ministerstva práce a sociálních věcí ČR. V závěrečné zprávě byly zveřejněny zajímavé poznatky:

- Práce je pro většinu žen druhou nejvýznamnější životní hodnotou.
- Práce představuje pro ženy zejména prostředek finančního zajištění rodiny, domácnosti i vlastní nezávislosti. Představuje také zabezpečení v případě nemoci a stáří. Významný aspekt je i to, že ženy svou práci považují za zajímavou a důležitou. Až na posledním místě uvádějí, že práce je pro ně pocit zvyku.
- Tři čtvrtiny české populace jsou přesvědčeny, že ženy jsou na trhu práce znevýhodněny oproti mužům. Nejhůře jsou na tom ženy s dětmi předškolního věku a ženy staršího věku.
- Největší nerovnost mezi muži a ženami vidí česká populace v možnosti postupu na vyšší pozice.
- Příčiny nerovnosti na trhu práce mezi muži a ženami spočívají kromě zatížení péčí o děti a domácnost také ve struktuře trhu práce a zaměstnavatelské politice. Tyto vyhovují spíše mužům a ti tak v práci dominují.
- 40% žen zažilo diskriminaci v zaměstnání; přibližně polovina uvádí, že to bylo z důvodu pohlaví. Z rozhovorů s nezaměstnanými, ale i zaměstnanými ženami bylo zjištěno, že při přijímacích pohovorech do zaměstnání se ženám zcela běžně kladou otázky: kolik mají (případně kolik plánují) dětí, jaký je věk a zdraví jejich matek potenciálních babiček, případně jaké jsou jejich vzájemné vztahy a matkami. Ženy tuto praxi spíše přijímají a chápou jako fakt, na němž nelze nic změnit (www.feminizmus.cz).

Výsledky výzkumu jsou uvedeny v následujícím grafu:

Graf č. 1. Důležité okolnosti v životě žen v %



Zdroj: Závěrečná zpráva výzkumu „Průzkum veřejného mínění o postavení žen na trhu práce. MPSV 2003.

1.1 Význam práce v životě ženy

Česká ženská populace se vyznačuje dlouhodobě vysokou zaměstnaností. Statistické šetření udávají, že podíl žen na celkovém počtu zaměstnaných činí zhruba 45% a v posledních dvou desetiletích se výrazně nezměnil. Závěry výše zmíněného průzkumu udávají, že ženy pracují v průměru 43 hodin týdně a muži 48 hodin. Obě skupiny shodně udávají, že jejich představou by bylo, pracovat o dvě hodiny méně, tedy u žen by to bylo 41 hodin týdně.

Zajímavé jsou také důvody, resp. pořadí důvodů, proč je práce pro život ženy tak důležitá:

Tabulka č. 1. Pořadí důvodů, proč ženy pracují

1. Práce je prostředkem finančního zabezpečení 2. Vylepšení rodinného rozpočtu	Velmi důležité pro 70-80 %
3. Vlastní nezávislost. 4. Zabezpečení na stáří. 5. Práce mě baví. 6. Jsem ráda mezi lidmi.	Velmi důležité pro 45 – 60 %
7. Pokládám svou práci za důležitou. 8. Využití dosaženého vzdělání. 9. Nevím, co bych jinak dělala. 10. Bylo by divné nepracovat. 11. Pro dobrý pocit zvládnutí pracovních úkolů. 12. Práce je mou životní náplní.	Velmi důležité pro 30 – 40 %

Zdroj: Závěrečná zpráva výzkumu „Průzkum veřejného mínění o postavení žen na trhu práce. MPSV 2003

Obdobné odpovědi udávali v šetření i muži. Z toho vyplývá, že pro ženy i muže je práce má hlavní význam jako prostředek finančního zabezpečení a vylepšení rodinného rozpočtu. To se však s věkem mění. Čím je žena starší, tím více je pro ni práce životní náplní. Také Vágnerová (2007, str. 263) zmiňuje, že profesní činnost může být významným zdrojem osobního uspokojení. Zvláště intelektuálně náročné zaměstnání stimuluje myšlení, rozvíjí jeho flexibilitu i nezávislost uvažování. Další významný důvod, proč pracovat, je pocit vlastní nezávislosti. Ten je velmi významný právě pro věkovou kategorii žen mezi 45 a 59 lety.

1.2 Genderové nerovnosti

Křížková (2003) ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR se nerovnosti mužů a žen věnuje jak ve své výzkumné tak i publikační činnosti. Ve svých výzkumech zjistila, že většina české populace si myslí (77%), že při srovnání mužů a žen na trhu práce je jasné, že

ženy obecně, nebo některé skupiny žen jsou znevýhodněny. Horší pozici žen si nejlépe uvědomují ženy samotné. 36% žen si myslí, že ženy jsou na trhu práce jednoznačně znevýhodněny a 50% žen si myslí, že jsou znevýhodněny v práci některé skupiny žen. Pouze 11% se domnívá, že v postavení mužů a žen není rozdílu.

Výzkum také ukázal, které skupiny jsou na trhu práce považovány veřejností za nejohroženější:

- | | |
|-------------------------------------|------|
| 1. Ženy s dětmi v předškolním věku. | 70 % |
| 2. Lidé s nízkým vzděláním. | 64 % |
| 3. Ženy staršího věku. | 64 % |
| 4. Ženy po mateřské dovolené. | 59 % |
| 5. Lidé se zdravotním handicapem. | 55% |

Z těchto pěti skupin jsou tři skupiny žen, dvě skupiny smíšené, ale žádná, která by zahrnovala čistě muže.

Navzdory antidiskriminačním opatřením ženy nepřestávají pracovat v méně ceněných pracovních pozicích a odvětvích a za svou práci jsou také hůře ohodnoceny. Další závěr z výzkumu A. Křížkové (2003) ukázal, že 45,7% zaměstnaných žen je koncentrováno v 10 typech zaměstnání z celkového počtu 107 kategorií. Každá šestá česká žena je zaměstnána jako administrativní pracovnice, každá jedenáctá je ošetřovatelkou nebo zdravotní sestrou, každá třináctá je prodavačkou nebo pokladní. Sloboda (2009) se zamýšlí nad obrazem českých žen, jak je prezentují současné televizní seriály. Média na jedné straně zobrazují a na druhé straně konstruují žitou realitu. Upozorňuje, že všudypřítomná média strukturují náš čas i prostor, informují nás. Jsou také významným nástrojem socializace přinášejícím vzory a normy chování, ale i hodnoty se silně genderovým podtextem. Seriály se povětšinou odehrávají na pracovištích, nikoli v domácnostech, ale pracovní role žen jsou zobrazovány jako druhotné a pracovní úspěch žen jako negativní hodnota.

O rozdílech v odměňování mužů a žen se můžeme dočíst např. na portále www.aperio.cz. Údaje zde zveřejněné vycházejí z podkladů zveřejněných Českým statistickým úřadem. Jeden z příkladů genderové segregace žen: v roce 2007 dosahovala průměrná měsíční hrubá mzda žen pouze 75,2 % průměrné měsíční mzdy mužů. Podle ČSÚ vydělávají české ženy méně než muži bez ohledu na úroveň vzdělání i dosaženou pozici

Stejný zdroj také srovnává zastoupení mužů a žen ve vedoucích pozicích. Přestože je poměr kvalifikovaných mužů a žen na trhu práce srovnatelný, zastoupení žen v organizační

hierarchii s vyšší pozice, mzdy a mírou prestiže klesá. Zejména na vrcholové úrovni stále převažují muži. Toto se projevuje jak v soukromém tak i státním sektoru. Statistiky ČSÚ (čerpáno z r. 2008) uvádějí, že např. mezi zákonodárci a řídicími pracovníky je v současné době 28,6 % žen, ve vedení středních a velkých firem pouze 7 % žen. Naproti tomu ve vedení 75 % českých firem nefigurují dokonce ani jediná žena.

Trh práce je ovšem postižen genderovými stereotypy i v horizontální rovině. Určitá odvětví jsou komplexně pojímána jako femininní a zpravidla se vyznačují nižší mírou prestiže i nižšími mzdami, resp. platy ve srovnání s jinými odvětvími se stejnými nároky na kvalifikaci, v nichž naopak převládají muži. Konkrétní příklad můžeme vidět ve školství, zdravotnictví nebo v sociálních službách. Nicméně se v těchto odvětvích kromě horizontální segregace i princip vertikální segregace, neboť vedoucí a lépe placené pozice většinou zastávají muži.

1.3 Žena středního věku na trhu práce

Hroník (1999, s. 260) označuje věkové období od 45 do 50 let jako **věk splácení, souvislostí**, čímž míní předávání zkušeností. Je to období odchodu dětí a příchodu vnoučat. Člověk vstupuje do nových rolí, hledá své nové místo. K tomu se hlásí další nové okolnosti, jako jsou vlastní nemoci nebo smrt rodičů ale i prvních vrstevníků. Někdy se dostaví syndrom prázdného hnízda, jindy pocit, že to právě štěstí nás ještě čeká, muž odchází za mladší ženou. Ti šťastnější postupují v profesní hierarchii, ti méně ale přesto šťastní zužitkovávají dosud získané znalosti a zkušenosti.

Věkové období mezi 50 a 60 charakterizuje Hroník (1999, s. 261) jako **věk tradic, hodností, postavení a vlivu**. Pokud má ale člověk pocit neúspěšnosti, prožívá zklamání a rezignaci. U mužů spolu s hormony ubývá agresivity, soutěživosti a ochoty riskovat, ženy prožívají klimakterium.

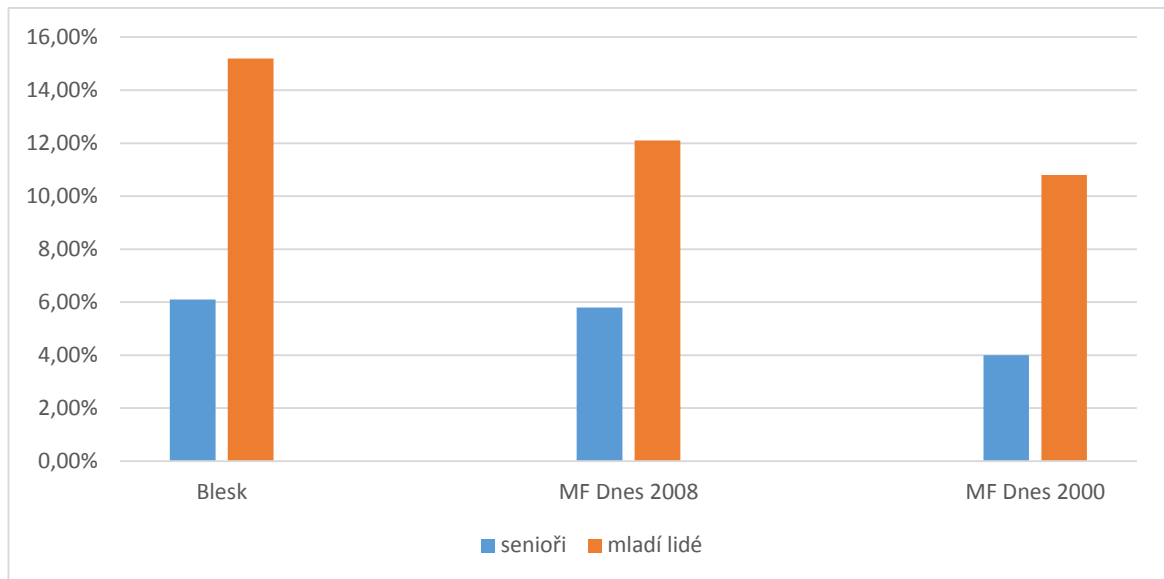
Mnozí lidé objevují právě v tomto období tradice, tradiční hodnoty. Jejich úkolem je nyní v rodině i v zaměstnání tradice a zkušenosti předat mladším. Jak se zamýšlí Konrad Lorez, nositel Nobelovy ceny, jeden z osmi smrtelných hříchů které ohrožují lidstvo je rozchod s tradicí. *„V postoji mnohých příslušníků mladší generace k rodičům najdeme značnou dávku přezíravého pohrdání, ale ani špetku shovívavosti. Revolta moderní mládeže je nesena nenávistí, a to nenávistí velmi podobnou té nejnebezpečnější a nejobtížnější překonatelné -*

nenávisti nacionální. Jinak řečeno, dnešní rebelující mláď reaguje na starší generaci stejným způsobem, jakým kulturní či etnická skupina reaguje na skupinu cizí, nepřátelskou.“ (Lorenz, 2014, s. 87).

Zajímavý pohled na vztah „mladých a starých“ přináší Říčan (2004, s. 295). Zamýšlí se nad tím, že „*nás ti dvacátníci a třicátníci neberou příliš na vědomí, poslouchají jen napůl, co jim říkáme a víceméně nás přehlížejí, jakmile jsou nablízku jejich vrstevníci nebo ještě mladší lidé.*“ Toto je podstata jevu, jenž se nazývá ageismus (termín vychází z anglického age – věk, stáří). Vyjadřuje nechuť až odpor ke stáří a pohrdání starými, je to odvrácená stránka dnešního kultu mláď, se kterým se setkáváme na každém kroku.

Tímto tématem se ve své studii zabývala Eva Pospíšilová, která v časopise *Prevence* (číslo 10, 2010) uveřejnila článek „*Jak tištěná média prezentují mezigenerační vztahy*“. Zamýšlí se v něm nad tím, že česká média mají tendenci tuto otázku bagatelizovat, ačkoliv velkou měrou přispívají k vytváření obrazu stáří a mláď a k formování kolektivního mínění. Proto se rozhodla zkoumat mimo jiné i to, zda lze v denním tisku nalézt upřednostňování určité věkové skupiny a také jak je v něm zobrazován vztah mladých lidí a seniorů. Pro obsahovou analýzu tisku zvolila deníky, které jsou dlouhodobě prezentovány jako nejčtenější, resp. nejprodávanější: MF Dnes a Blesk. Pracovala s tiskovinami z října 2008 a pro komparaci zvolila MF Dnes ze stejného období roku 2000. V následujícím grafu je znázorněno, s jakou převahou je zmiňováno „mláď“ v porovnání se „stářím“ jak v tzv. seriózním tisku, tak i v bulváru.

Graf č. 2. Zastoupení článků o mladých lidech a seniorech z celkového počtu článků



Zdroj: Převzato z časopisu *Prevence*, ročník 2010, číslo 10.

1.4 Ageismus

S diskriminací na trhu práce se zaměstnanci – ženy setkávají nejen z důvodu příslušnosti k tzv. slabšímu pohlaví, ale také kvůli věku. Mluvíme-li konkrétně o ženách, pak musíme konstatovat, že jsou na trhu práce diskriminovány ve všech fázích zaměstnanosti. Na počátku kariéry jsou pro zaměstnavatele neatraktivní z důvodu možného těhotenství, posléze vadí možná péče o malé děti. Stejně to je, když se uchází o práci ve vyšším věku. Přestože je diskriminace nejen na základě věku zakázána v pracovně právních předpisech, zaměstnavatelé šikovně uvádějí požadavek takových vlastností, jež jsou jasnými atributy mládí, jsou to např. flexibilita, dynamičnost nebo vzdělání v oboru, které se na trhu práce objevuje teprve krátkou dobu.

Diskriminací na základě věku se věnuje studie *Ageismus 2007*, jehož autorkou je brněnská socioložka Lucie Vidovičová. Ilustruje to i příběhem staršího respondenta, který se neúspěšně snažil najít si práci pomocí inzerátu. Po několika neúspěších si stvořil svého imaginárního dvojníka, který měl stejné znalosti a zkušenosti, ale byl o několik let mladší. Tento člověk nakonec zaměstnání získal i s přiznáním svého skutečného věku. Potíž byla v tom, že personalisté jeho „starší“ životopis vůbec nečetli.

Zajímavé jsou také studie, které Vidovičová (2008) publikuje ve své knížce *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Ve svém výzkumu se soustředila na postoje k roli věku

na trhu práce a na osobní zážitky různých forem diskriminace u svých respondentů. Výzkumy probíhaly v letech 2003 a 2007. Nadpoloviční většina jejích respondentů (64%) míní, že v zaměstnání na věku záleží alespoň občas. Tento podíl se v letech 2003 a 2007 zásadně nezměnil. Ti účastníci výzkumu, kteří zastávají tento názor, označili následující oblasti, kde na věku záleží nejvíc:

- rozhodování o přijetí do zaměstnání nebo o propuštění,
- možnost se dále vzdělávat,
- povýšení a výše platu resp. mzdy.

Respondenti, kteří odpovídali na tyto otázky v r. 2007, jsou o těchto tvrzeních více přesvědčeni než ti, kteří na totéž odpovídali v r. 2003.

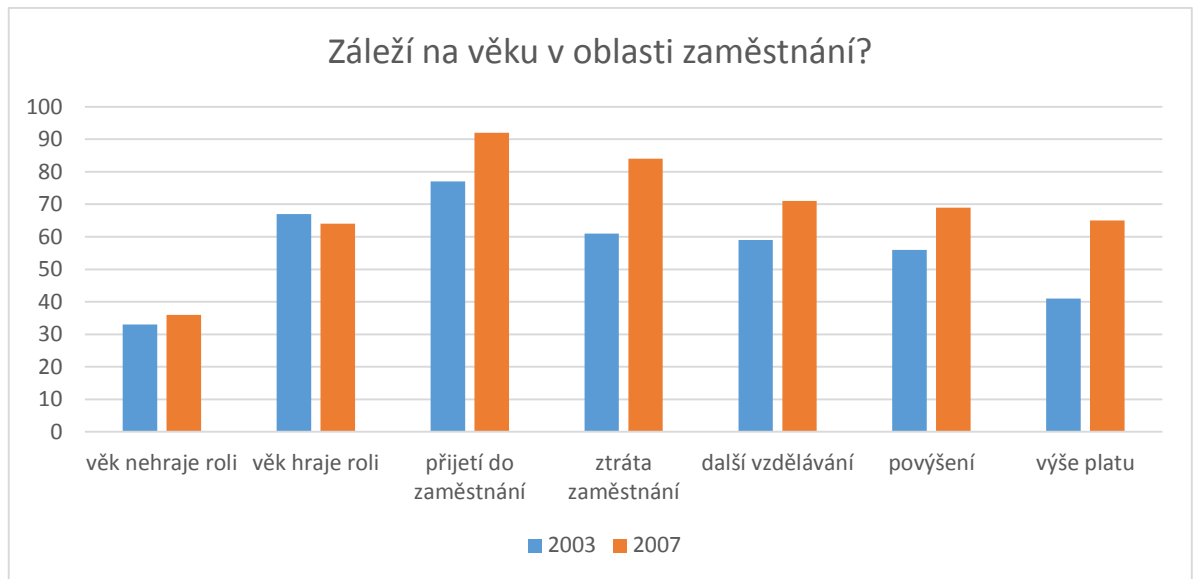
V následující tabulce vidíme, která skupina dotazovaných vidí věk jako významný ukazatel na trhu práce:

Tabulka č. 2. Význam věku na trhu práce

	věk hraje roli	věk nehraje roli
ženy	ano	
muži		ne
zaměstnaní	ano	
nezaměstnaní		ne
lidé z větších měst nad 20 tis. obyvatel	ano	
obce do 2 000 obyvatel		ne

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf č. 3. Záleží na věku v oblasti zaměstnání?



Zdroj: Vidovičová, L., *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*, 2008

Výzkumy, které prováděla agentura SC&C spol. s r. o. na vzorku 3671 osob ve věku 50 až 64 let v letech 2011 a 2013 také ukázal, že se lidé s věkovou diskriminací setkávají stále. Ukázalo se také, že zatímco muži dosahují vyšších pozic a jsou déle ekonomicky aktivní, ženy se cítí být na trhu práce obecně více znevýhodněné. Asi nejpálčivěji se nezaměstnanost týká věkové kategorie 55 – 59 let, přičemž žen je v tomto věku nezaměstnaných téměř dvakrát více než mužů.

2 NEZAMĚSTNANOST

Práce je pro člověka přirozená činnost. Naplňuje nám podstatnou část dne, měsíce, roku, ale i celého života. Práce je také to, co po mnoho století určovalo identitu člověka. Dokazují to hojně rozšířená příjmení jak například Sedlák, Kuchař, Tesař, Kovář. Práci, nebo též zaměstnání můžeme vnímat také jako přirozenou činnost přinášející užitek jedinci ale i celé společnosti.

Nezaměstnanost je pro generaci padesátníků nový pojem. Jako děti nezažili stresující situaci v rodině, kdy otec či matka přišli o práci a rodina tak ztratila zdroj obživy. Dnešní padesátník není na status nezaměstnaného adaptován, neumí a není zvyklý ho řešit. Proto na něj působí jako silný zdroj stresu. Také společnost nezaměstnanému člověku nijak nepomohla. Pro své okolí se stal výjimečným, dostal se mimo oblast normy.

2.1 Výskyt a příčiny nezaměstnanosti

V roce 2014 dosahuje nezaměstnanost v České republice 7,7%, z nich více než 29% je nad 50 let. Nejvyšší nezaměstnanost je v okrese Bruntál, kde dosáhla více než 13%.

Tabulka č. 3. Výběr okresů ČR s nejvyšší nezaměstnaností

Okres	2010	2012	2014	2015
Bruntál	11,1	11,9	13,2	11,6
Děčín	10,7	10,1	10,6	8,8
Hodonín	10,8	10,2	10,5	9
Jeseník	10,5	10,3	10,9	9,5
Karviná	10,5	10,3	12,4	11
Most	11,5	12	13,2	11,1
Ostrava	8,7	9	11,4	10,1
Ústí nad Labem	10	11	12,7	10,4

Zdroj: Statistická ročenka trhu práce v České republice 2015.

Tabulka č. 4. Výběr okresů ČR s nejnižší nezaměstnaností

Okres	2010	2012	2014	2015
Benešov	4,2	4,3	4,9	3,8
České Budějovice	4,4	4,7	5,6	4
Domažlice	6,9	5,9	5,8	5,3
Havlíčkův Brod	6,8	6,2	6,5	5,8
Jičín	6,3	5,4	5,6	4,1
Mladá Boleslav	4,5	4,1	4,5	3,5
Plzeň - město	5	4,3	5	4,3
Praha - východ	3	2,9	3,5	2,6

Zdroj: Statistická ročenka trhu práce v České republice 2015.

Nezaměstnanost neohrožuje všechny občany stejně. Faktory, které riziko nezaměstnanosti zvyšují, jsou věk, vzdělání, bydliště, zdravotní znevýhodnění, příslušnost k určité sociální skupině, ale i pohlaví.

Lidé s nízkým vzděláním (základním) a tedy s minimální kvalifikací jsou na trhu práce jedni z nejohroženějších. Ve srovnání s lidmi s vyšším vzděláním se hůře orientují na trhu práce, podléhají pocitu bezmocnosti a marnosti. Při hledání nového zaměstnání jsou spíše pasivní a spoléhají se na pomoc zvenčí.

Dalším rizikovým faktorem je věk. Znevýhodnění jsou jak mladí lidé do 25 let, tak i lidé starší padesáti let. Mladí lidé, kteří ukončí školu, nejsou bez praxe pro zaměstnavatele atraktivní. Nezaměstnanost může mít pro tuto skupinu více negativních důsledků než pro ostatní skupiny.

Lidé nad padesát let jsou na trhu práce také málo žádané zboží. To může být způsobeno jednak jejich málo uplatnitelnou kvalifikací, ale také předsudky o chybějících znalostech v oborech, které trh práce aktuálně vyžaduje, jako jsou znalosti cizích jazyků nebo schopnost ovládnutí PC. Také se automaticky očekává určitá rigidita, tedy horší schopnost se přizpůsobit novým požadavkům, a vyšší nemocnost. Ženy jsou postiženy rizikem ztráty zaměstnání výrazně více než muži. Musí čelit diskriminaci nejen kvůli věku, ale ve fertilním věku jsou handicapovány perspektivou těhotenství nebo péčí o malé děti. Ženy právě z důvodu péče o dítě mnohdy nedokončí vlastní vzdělávání, čímž se jejich hodnota na trhu práce ještě snižuje (srovnej www.feminizmus.cz, www.rc-routa.cz, <http://alternativaplus.cz>).

Další skupinou silně ohroženou na trhu práce jsou osoby se zdravotním znevýhodněním a příslušníci různých minorit. Zejména pro tyto skupiny připravuje stát v rámci aktivní politiky zaměstnanosti různá kompenzační opatření, přesto zůstává procento nezaměstnanosti dosti vysoké.

Jak podotýká Vágnerová (2004, s. 734) osobnostní nebo sociální patologie zvyšuje riziko ztráty zaměstnání. V těchto případech se často kumuluje větší počet zátěžových faktorů, které nejen zvyšují riziko vzniku této situace, ale jsou rovněž příčinou neadekvátní reakce na tuto zátěž. Tito lidé ji pak nedokážou zvládnout. Toto se týká osob se sklonem k asociálnímu chování, zneužívání alkoholu nebo drog a celkově neschopných přijatelné sociální adaptace. Pro tuto kategorii je celkem typická skutečnost, že neakceptují zaměstnání jako zdroj finančních prostředků, což je jedním z projevů osobnostní patologie.

2.2 Reakce na nezaměstnanost

Ztrátu zaměstnání můžeme označit jako silně traumatizující zážitek přinášející i dlouhodobou zátěž stresem. Přináší s sebou ztrátu sociální role, snížení životní úrovně a mnohdy také zhoršení mezilidských vztahů. Reakci na tuto zátěž dělí Vágnerová (2004, s. 734) do pěti fází, přičemž délka jednotlivých fází je individuálně podmíněna:

- **Fáze šoku**

Je to první reakce na skutečnost, neschopnost uvěřit realitě. Takto své pocity vyjádřilo 44,1% nezaměstnaných (Buchtová a kol., 2002). Další reakce nemusí být jen negativní. Mnohdy člověk pocítí úlevu, ztrátu zaměstnání vidí jako výzvu k novým začátkům. Užívá si volnost, svobodu i čas k rozmyšlení, co dál.

- **Fáze optimismu**

Toto je období aktivního hledání místa. Člověk je přesvědčen, že novou práci najde. Vymýšlí strategie, píše a rozesílá životopisy a jedná tak, jak umí, jak byl zvyklý.

- **Fáze pesimismu**

Tato fáze přichází při přechodu do kategorie dlouhodobé nezaměstnanosti, za kterou se považuje doba delší než šest měsíců. Nezaměstnaný člověk se cítí více a trvaleji

ohrožen, vidí svou situaci kritičtěji, než tomu bylo na začátku. Ztrácí pocit pohody, klidu, cítí vyšší stresovou zátěž. Svou situaci vidí pesimisticky. Tím také upadá snaha o nalezení nového místa. Každý další neúspěch odrazuje. Podle Vágnerové (2004) „*se nezaměstnaný soustředí především na přemítání o minulosti a na přítomnost, ve vztahu k budoucnosti je dezorientován, není schopen odhadnout, co všechno by mohlo nastat.*“

- **Fáze rezignace a fatalismu**

Tuto fázi můžeme také označit jako fázi adaptace na styl života nezaměstnaného. Člověk po delší dobu nemůže najít práci, ztrácí naději, rezignuje, stává se apatickým a pasivním. Jeho snažení přestává mít smysl, snižuje se jeho sebehodnocení i sebeúcta. Pociťuje bezmocnost a úzkost.

- **Fáze přetrvávající nedůvěry**

Po nějaké době člověk s největší pravděpodobností práci najde. Delší dobu ho ale budou provázet nepříjemné pocity, jako jsou nedůvěra, podezíravost, nejistota. Tyto mu také znesnadňují adaptaci v novém prostředí. Potýká se také v různé míře s úbytkem různých kompetencí a pracovních návyků.

2.3 Nezaměstnanost a zdraví

Vyřazení z pracovního procesu přináší kromě problémů sociálních i důsledky zdravotní. Jak uvádí Boleloucký (2013, s. 103) je dnes obecně akceptováno, že práce je zásadní podmínka lidské existence. Většina lidí má k práci a konečně i k pracovišti symbiotický vztah, jehož porušení – dlouhodobější nejistota zaměstnání nebo jeho ztráta bývá prožívána jako skutečná separace a ztráta. Tato neblahá skutečnost dopadá na jedince nejen v oblasti sociální, ale i v oblasti psychologické a biologické a tím ovlivňuje zdravotní stav jedince. Ekonomické krize, tak jak je známe z jednadvacátého století, přicházejí mnohdy neočekávaně, zato s velkou silou, jejímiž důsledky jsou mimo jiné nejistota nebo ztráta zaměstnání. Nemožnost vykonávat svou práci vede nejen ke ztrátě finančních zdrojů, ale také kvality života a dokonce i zdraví.

V souvislosti se světovou hospodářskou krizí třicátých let minulého století se důsledky nezaměstnanosti na zdraví populace se začaly objevovat první práce, zabývající se tímto tématem. Nejčastěji bývá citovaná publikace rakouských autorů Jahody a Lazarsfelda *Die*

Arbeitslosen von Marienthal z roku 1933 (Buchtová et al, 2013, s. 103). Další vlna pozornosti tomuto tématu se zvedla v osmdesátých a devadesátých letech minulého století. Zhoršení zdravotního stavu je doložitelné zvýšeným užíváním zdravotnických služeb nezaměstnanými, kdy dlouhodobý stres ze ztráty zaměstnání má vliv na rozvoj kardiovaskulárních onemocnění, bronchiálních poruch, vysokých hodnot cholesterolu a vysokého krevního tlaku (Boleloucký, 2013, s. 104).

Ztráta zaměstnání však vyvolává také psychické, resp. psychosomatické potíže. Negativní důsledky jsou tím větší, čím silnější jsou motivy k práci u nezaměstnaného jedince. Podle Vágnerové (2004, s. 735) souvisí míra psychických obtíží i s délkou nezaměstnanosti: „...Čím déle nezaměstnanost trvá, tím větší jsou psychické změny, které jsou jejím důsledkem. Jde o hodnocení, prožívání a reagování na tuto zátěž.“

Podle Tannaye (1983 in Boleloucký, 2013, s. 113) se fyziologické, psychologické a sociální důsledky nechtěné ztráty zaměstnání projevují depresí. Pro tento stav navrhl pojem **deprese z pracovní deprivace**. „*Deprese z nezaměstnanosti je tím hlubší, čím více se jedinec cítí osobně vinen za svoji nezaměstnanost, čím méně může ovlivnit svoji situaci (pocit bezmocnosti), čím má menší vyhlídky na novou práci, čím méně si dovede vytvořit do budoucna realistickou perspektivu (individuální iniciativy, přeškolení se, kolektivní koordinované akce aj.), čím je horší finanční situace, čím má méně osobních zkušeností s ovlivňováním svých záležitostí a podobných situací, čím má menší podporu v rodinném a nejbližším sociálním zázemí.*“

2.4 Strategie zvládnání nezaměstnanosti

Najít vhodnou strategii ke zvládnutí všech pocitů nezaměstnanosti je stěžejní úkol všech postižených, se kterým se dříve či později musí vyrovnat. Čím dříve je akceptováno, že neúčinnější pomoc si musí každý postižený poskytnout sám.

V dalším textu jsou představeny strategie uváděné v odborné literatuře nejčastěji:

Strategie řešení podstaty problému – toto pro převážnou většinu znamená nalézt zaměstnání, naplnit přirozenou potřebu práce. Tím se také zbaví pocitu degradace a nepřijemné závislosti na ostatních členech rodiny nebo na společnosti. Takoví lidé mají silnou vnitřní motivaci a jsou přesvědčeni, že situaci zvládnou. Mají vysokou sebedůvěru.

Většinou jsou to lidé s vyšším vzděláním a dobrou kvalifikací. V hledání práce jsou aktivní, zajímají se i o možnost podnikání. Ačkoliv jsou momentálně nezaměstnaní, připravují se na budoucí zaměstnání např. zdokonalováním se ve znalostech cizího jazyka, neustupují od svých koníčků, ani nemění zásadně způsob dosavadního života.

Strategie zvládnutí situace – důležitá je adaptace na horší ekonomické i sociální podmínky. Nezaměstnaný dobrovolně zařazuje úsporný program. Omezí spotřebu, přistupuje ke kompromisům. Pokud si chce zachovat aktivní způsob života, hledá levnější varianty. Často podléhá pesimismu. Pokud se naskytne možnost, je ochoten přijmout jakoukoliv práci.

Strategie zaměřená na podporu sebehodnocení – pokud nezaměstnaný vidí, že se mu nedaří najít zaměstnání a ani nevidí příznivě své šance, zaměří své snažení jiným směrem, čímž se vyhne sociální degradaci. Právě ženy se mnohdy přestávají o nalezení zaměstnání snažit a přijímají novou roli, nové řešení. Tím může být např. předčasný odchod do důchodu, zajišťování péče o nemohoucího člena rodiny, řešení vlastních zdravotních problémů a podobně. Tak obrátí svou pozornost jiným směrem a ušetří si tak mnoho dalšího stresu.

Pro optimističtější výhled do budoucnosti doporučuje Hroník (2009, s. 9) nejprve se vrátit do své minulosti. I když mnohdy s velkou pravděpodobností úspěšná kariéra jednou pro vždy skončila, nedá se za ní jen tak zavřít dveře. Je třeba ji zhodnotit a zamyslet se, jak ji v budoucím životě zhodnotit, na čem dále stavět, co případnému novému zaměstnavateli nabídnout. Autor proto doporučuje, položit si následující otázky:

- *Na jakých kvalitách jsem ve své práci stavěl/a?*
- *Při čem zapomínám na čas, jaká činnost mě pohlcuje?*
- *Co nového jsem se naučil/a během posledních tří let?*
- *Kdy jsem změnila svůj názor a čeho se to týkalo?*
- *Jaké byly klíčové momenty mé dosavadní kariéry?*
- *Kdy se mi pracuje nejlépe (za jakých podmínek)?*
- *Při které práci – činnosti jsem byl/a nejspokojenější? (Hroník, 2009, s. 9).*

Poctivě zodpovězené otázky pomohou nezaměstnanému si ujasnit, kde má svůj vlastní pevný bod, kterým směrem se má vydat.

3 SOCIÁLNÍ VÝZNAM NEZAMĚŠTNANOSTI

Jedna z kapitol útlé knížky Sebedůvěra – cesta k úspěchu psychologa Tomáše Nováka (2015, s. 55) má název, který velmi trefně vystihuje pocity nezaměstnaných: *Atentát na sebedůvěru – nezaměstnanost*. Uvádí v ní, že ztráta zaměstnání má vliv na psychiku i fyzický stav postižených. Na škálách zátěže vyplývající z životních událostí je ztráta zaměstnání vždy v první desítku stresorů. Míra zátěže odpovídá obdobnému údaji u závažnějšího onemocnění či úrazu a je poloviční než zátěž spojená s úmrtím partnera.

Tak jako je důležitým mezníkem v životě člověka nástup do zaměstnání – je to faktický znak dospělosti nebo také společenské prestiže, je ztráta zaměstnání spojená se ztrátou sociální role a vede, i když většinou jen dočasně, ke společenské degradaci. *Nezaměstnanost je často chápána více jako selhání jedince než jako selhání společnosti* (Vágnerová, 2004, s. 744).

3.1 Role nezaměstnaného

V naší (evropské) společnosti je práce hodnocena poměrně vysoko. Proti ní stojí zahálka, která je nežádoucí a veřejné mínění ji odsuzuje. Často panuje názor: „Je doma, nechce se mu dělat...“, nebo: „Vyhovuje jí, že je na podpoře...“. Někdy může být tímto prismalem pohlíženo i na nezaměstnaného, zejména trvá – li tento stav už dlouho. Není proto divu, že můžeme označit sociální roli nezaměstnaných jako podřadnou, stigmatizující a sociálně znehodnocující.

Nezaměstnanost může také vést k sociální izolaci. Zejména ti lidé, kteří nemají kolem sebe jinou sociální skupinu, jako je rodina, zájmová skupina, sportovní klub se mohou cítit vykořenění, nikam nepatřící. Vážnost, kterou dříve požívala jako oblíbená učitelka, je rázem zpochybněna, ne-li ztracena.

S nárůstem počtu hospodářských otřesů si veřejnost stále více uvědomuje, že nezaměstnanost může mít i jiné objektivní důvody než jen neschopnost jedince.

Od nezaměstnaného společnost očekává, že svou roli přijme a podřídí se jí. To v praxi znamená, že nezaměstnaný svou situaci sám považuje za nepřijatelnou, aktivně si hledá práci a pokud ji nenachází, dostává nálepkou neschopného a líného. Pokud je nezaměstnanost dlouhodobá, této nálepky se potom obtížně zbavuje. To člověka nutí, aby vyhověl očekávání.

Po několika neúspěších ztrácí chuť v hledání práce pokračovat, ale musí, neboť se to od něho očekává. Zažívá pocity méněcennosti, beznaděje a ponížení, nebo někdy také vzteku a agresivity. Pokud období nezaměstnanosti trvá déle, člověk postupně na svůj bývalý status rezignuje, zařazuje se mezi svou novou skupinu, mezi lidi podobně postižené.

Jak dále uvádí Vágnerová (2004, s. 745), nezaměstnanost posiluje i sociálně patologické chování. Pokud člověk nemá před sebou přijatelnou perspektivu, může hledat řešení své obtížné situace v zneužívání návykových látek, zejména alkoholu. S tím je pak spojena snadná cesta k násilí a k další trestné činnosti.

3.2 Pomoc rodiny

Ztráta zaměstnání některého z členů rodiny má negativní dopad na všechny její členy. Jak uvádí Buchtová (2013, s. 56) v devadesátých letech se zabývala se svými kolegy sociálně psychologickými důsledky aktuální i potenciální ztráty práce v jistém regionu, kde došlo k masovému propouštění v organizaci, která zaměstnávala 4 500 pracovníků z městské lokality a okolí.

Vzrůst rodinného napětí vyvolaného ztrátou práce pociťovalo 26% respondentů, daleko častěji muži než ženy, častěji potom muži mladších věkových kategorií. *U těchto mužů vznikaly obavy, jak jejich okolí přijme fakt, že selhali jako živitelé rodiny. Také se obávali ztráty autority u svých dospívajících dětí. Naproti tomu ženy, zejména ve věkové kategorii nad 50 let, uváděly v souvislosti se ztrátou práce i dočasnou výhodu, že mohou více pečovat o domácnost a rodinu.* (Buchtová, 2013. s. 57).

V souvislosti s novou situací nezaměstnaného člena rodiny, dochází podle Vágnerové (2004) v rodině k mnoha změnám:

- nezaměstnaný (muž, otec) ztrátou práce pozbyde i svůj status, svou prestiž;
- to vyvolává změnu ve vztazích mezi jednotlivými členy rodiny;
- změní se zaběhaný pořádek, nezaměstnaný je stále doma, což může mít rušivý vliv na ostatní;
- změna finančních možností přináší změnu rodinných zvyklostí, nutnost vzdát se obvyklého způsobu hospodaření, omezit spotřebu;
- často dochází k omezení nebo dokonce k přerušování kontaktů s přáteli nebo se širší rodinou, což vede k izolaci a narůstání napětí mezi členy rodiny;

- to vše vede k vynucené změně životního stylu.

V lepším případě je rodina připravena poskytnout svému nezaměstnanému členovi oporu, jistotu i ekonomické zázemí. Jak už bylo výše řečeno, snáze tuto pomoc a podporu přijímají ženy. Pro muže, který byl v roli „živitele“ to může být velmi obtížné.

Nezaměstnaností partnera je však postižen i pracující člen rodiny. I on pociťuje nejistotu a strach z budoucnosti. Z jeho pohledu je důležité, jak jeho nezaměstnaný svou roji přijímá. Zda se snaží a hledá nové zaměstnání, pečuje o domácnost a v neposlední řadě zda nerezignoval i na péči o sebe sama. Není proto překvapením, že v těchto rodinách roste mezi partnery napětí a množí se konflikty. Mnoho párů tuto zátěž nezvládne a manželství končí rozvodem. Mareš in Vágnerová (2004, str. 746) uvádí, že v rodinách s nezaměstnaným partnerem je rozvodovost dvojnásobná ve srovnání s populačním průměrem.

Nezaměstnanost rodičů zasáhne zpravidla i děti. Je to jednak v důsledku rodinné atmosféry, kdy děti vnímají úzkost a napětí mezi rodiči. Finanční ohrožení má negativní vliv na omezení dřívějších rodinných aktivit, případně jejich vlastních. Mladší děti mohou tíživou rodinnou situaci a z ní plynoucí omezení chápat jako svou vinu a trápit se tím. Starší děti mohou ztratit krok se svými vrstevníky, což je v určitém věku pro ně zásadní problém. Mohou se nežádoucně upnout na někoho jiného, a tím může dojít k nežádoucímu předčasnému odchodu nebo útěku z domova.

3.3 Pomoc společnosti

Pomoc nezaměstnaným lze rozdělit do dvou skupin. V rámci první skupiny je pomoc směřována na získání nového pracovního místa. Úřad práce nabízí volná pracovní místa, organizuje kontakty mezi možnými zaměstnavateli a nezaměstnanými, pomáhá a organizuje zřizování nových pracovních příležitostí. Poskytuje rekvalifikační kurzy a vyplácí podporu v nezaměstnanosti. Od nezaměstnaného se však požaduje, aby se na úřadu práce zaregistroval a při hledání nového místa aktivně spolupracoval. Podmínkou pro vyplácení podpory v nezaměstnanosti je mimo jiné skutečnost, že předchozí zaměstnání, resp. účast na důchodovém pojištění trvala nejméně posledních 12 měsíců.

Délka podpory se různí podle věku nezaměstnaného. Uchazeči o zaměstnání, kteří se věkově pohybují mezi 50 a 55 lety, mají nárok na vyplácení podpory v nezaměstnanosti o dobu 8 měsíců, nad 55 let po dobu 11 měsíců (§43 zák. 435/2004Sb.).

Výše podpory v nezaměstnanosti je v době prvních dvou měsíců ve výši 65% průměrného měsíčního výdělku nebo ze základu pojistného, další 2 měsíce to je 50% a po zbytek podpůrní doby 45%. V případě rekvalifikace se vyplácí 60%, také se prodlužuje podpůrní doba o dobu rekvalifikace (§50 zák.435/2004Sb.).

Druhá oblast pomoci nezaměstnaným se zabývá problémy, které v důsledku nezaměstnanosti vznikly. Tím se myslí především zdravotní potíže psychického i somatického charakteru, různé závislosti, problémy v rodině, případně její rozpad, ekonomické potíže. Sociální pracovníci pomáhají tedy nejen samotným nezaměstnaným ale i jejich rodinám, které se do tíživé situace dostaly. Neméně významná je i pomoc psychoterapeutická, která se zaměřuje především na posílení sebedůvěry a osobní iniciativy, na hledání a rozvoj strategií vedoucích k nalezení nového zaměstnání případně na zvládnutí krizových situací v rodině, a také na změnu postojů k zaměstnání a práci.

3.4 Strategie vedoucí k získání nového zaměstnání

Najít univerzální strategii vedoucí k získání zaměstnání nelze. Každý si musí svou cestu vyšlapat sám, musí začít sám u sebe. Psycholog a konzultant František Hroník je autorem mnoha publikací, které se zabývají oblastí řízení lidských zdrojů. Jeho knihy jsou určeny především manažerům, personalistům a studentům sociálně vědních oborů. Jedna z jeho publikací se však odlišuje. Jmenuje se *Jak najít zaměstnání* a je určena těm, kteří práci hledají. Na trhu je však více publikací, které se tématem hledání práce zabývají.

Každému, kdo hledá práci, prospěje, když o svém věku přestane uvažovat jako o handicapu. Když totiž takto uvažujeme, tak se tak i chováme a svému okolí sdělujeme, že něco s námi není v pořádku. Je-li uchazeč starší, musí si být vědom svých výhod, jako jsou jeho zkušenosti, které mu umožňují vnímat různé souvislosti a také mít nadhled. Další výhodou je větší časová nezávislost. Toto jsou devizy, které mnohdy mladším chybějí.

Hroník (2009) doporučuje zahájit novou kariéru zhodnocením té dosavadní, která nenávratně skončila. Přesto je užitečné ji zhodnotit a najít v sobě nový směr pro vlastní budoucnost. Ta bude dána třemi faktory:

- Znalosti, dovednosti a zkušenosti.
- Vlastní představa o budoucí kariéře, zájem a chuť do práce.
- Klíčové kompetence – především schopnost učit se něco nového, vlastní aktivita.

Uvědomit si svou pozici a své schopnosti je základ pro úspěšné hledání práce, jen toto ale nestačí.

Jako další krok si aktivní nezaměstnaný vytyčí území, kde bude práci hledat. Lákavě zní představa, že např. nezaměstnaný z bruntálského kraje, kde je nejvyšší nezaměstnanost v ČR, najde svou vysněnou práci v Praze, kde je nezaměstnanost naopak nejnižší. V praxi to bohužel nefunguje. Stěhování za prací je spojeno s porušením sociálních vazeb, nemluvě o tom, že zajistit odpovídající bydlení v místě nového pracoviště je také komplikované. Proto je dobré zvážit své vlastní možnosti, jak daleko jsem schopen za prací denně dojíždět a čím.

Další fází aktivního hledání zaměstnání je stanovení si zdrojů informací o potenciálních pracovních nabídkách:

- Úřady práce, zde se objevují nabídky, které se ne vždy objeví v jiných zdrojích.
- Inzerce (novinová, internetová).
- Personální agentury.
- Přátelé, známí a další formy aktivního vyhledávání.

Při takovém systematickém postupu je rozumné si vytipovat 5 až 15 kontaktů týdně a o návštěvách, telefonních hovorech či korespondenci si vést přesné záznamy. Vždy je dobré vědět s kým a o čem jsem hovořil a s jakým výsledkem. Je dobré si zvyknout na myšlenku, že hledání zaměstnání může být tzv. běh na dlouhou trať a nenechat se odradit počátečními neúspěchy.

Další fází pro nalezení zaměstnání je kontaktování potenciálního zaměstnavatele. Forma kontaktu není až tak podstatná, vždy se vychází z konkrétní situace. V současné době jsou nejčastější formy prvního kontaktu telefonický hovor, psaný dopis poslaný klasickou poštou nebo e-mailová korespondence, případně osobní návštěva. Toto je velmi důležitý okamžik, protože právě první dojem může rozhodnout o úspěchu či neúspěchu při získání zaměstnání.

Samozřejmostí by měla být slušnost a umírněnost, nikoliv však servilnost a podbízivost. To se týká všech forem kontaktování, od telefonování, přes korespondenci či osobní návštěvu, kde je dobré zvážit i vhodnost oblečení. O vhodných formách a náležitostech komunikace je dobré se teoreticky poučit v tematické literatuře, někdy také pomohou pracovníci pracovních agentur.

Psycholog i poradce (Hroník, 2009, s. 31, Orlita, 2015, s. 111) se shodují, že člověk obdařený určitými vlastnostmi, které nazývají klíčovými kompetencemi, mají na trhu práce úspěch

bez ohledu na věk uchazeče. Pod pojmem kompetence se rozumí soubor znalostí, dovedností, zkušeností a vlastností, který je žádoucí. Pokud člověk těmito kompetencemi disponuje, nabízí je přirozeně jak v rozhodných okamžicích, tak i v běžném životě. V kontextu výběrového řízení projevuje tedy uchazeč tyto klíčové kompetence:

- *Zvládání námitek a schopnost argumentace.*
- *Orientace na potřeby a očekávání (zákaznická orientace).*
- *Flexibilita a proaktivita (Hroník, 2009, s. 32).*

Uchází-li se o práci člověk s mnoha zkušenostmi, tedy člověk po padesátce, dá se předpokládat, že mu je obsah a smysl těchto kompetencí jasný. Před pohovorem je však dobré si některé zásady připomenout a / nebo posílit.

Člověk dobře zvládne námítky a věcně a pohotově argumentuje, když:

- *odpovídá na podstatu otázek,*
- *akceptuje námitku,*
- *přeznačkovává námítky (převrací nevýhody ve výhody),*
- *postupně buduje shodu,*
- *zvládá manipulace, „podpásovky“ apod. (Hroník, 2009, s. 33).*

Orientaci na potřeby a očekávání lze před výběrovým řízením posílit. Například tím, že se uchazeč na pohovor dobře připraví. Z dostupných zdrojů si zjistí o firmě co nejvíce údajů a i během pohovoru pokládá otázky. Tak zjistí, co firma potřebuje a čím by mohl být prospěšný. I v tomto případě ale může platit, že méně je někdy více. Uchazeč by měl vycítit, kdy je lépe ustoupit a nevnučovat své zkušenosti a schopnosti. Takto se projevuje u uchazeče orientace na potřeby a očekávání:

- *aktivně naslouchá,*
- *zajímá se o individuální potřeby,*
- *aktivně klade dotazy, ptá se,*
- *respektuje jiný názor, i když s ním nesouhlasí,*
- *poskytuje zpětnou vazbu druhému,*
- *neslibuje nereálné,*
- *je schopen ukázat druhému hranice (Hroník, 2009, s. 33).*

Flexibilitu a proaktivitu projeví ten uchazeč, který netrvá na tom, že musí zastávat tu samou práci, kterou dělal v předcházejícím zaměstnání, ale zhodnotí své znalosti, schopnosti a dovednosti, srovná je s potřebami potenciálního zaměstnavatele. Pokud se naskytne možnost na získání zaměstnání, kde se původní dovednosti uplatní jen částečně nebo dokonce vůbec, je to výhodou získání nových dovedností, zkušeností a znalostí, které rozšíří okruh dosavadních kompetencí. Také tuto kompetenci uchazeč výrazně posílí, když si o firmě, ve které by chtěl pracovat, zjistí co nejvíce informací.

3.5 Strategie vyrovnání se s neúspěchem

Hledat zaměstnání je činnost, která se dá velmi dobře srovnat s činností obchodníka, resp. obchodního zástupce. Obchodník nabízí a prodává produkt nebo službu, zatímco uchazeč o zaměstnání nabízí a prodává svou pracovní sílu. Např. pojišťovací agenti jsou považováni za úspěšné, když uzavřou 10 % – 15% pojistných smluv.

Uchazeč o zaměstnání se musí připravit na to, že jeho úspěšnost bude ještě nižší. Hroník (2009, s. 83) hovoří dokonce o 3% až 5%, což znamená nutnost absolvovat cca 30 až 35 pohovorů. Znovu je tedy dobré připomenout nutnost přesných záznamů o absolvovaných schůzkách. V určitém okamžiku se totiž těžce získané informace slijí do bezcenného „blábolu“.

Absolvování výběrových řízení je náročné především psychicky. Uchazeč se musí na každou schůzku pečlivě připravit a přitom si být vědom, že bude s největší pravděpodobností neúspěšný. Zároveň ale nesmí mít pocit poraženého předem, neboť by dal do pohovoru méně energie a tak by nejspíš opravdu neuspěl.

Je tedy užitečné se ztotožnit s myšlenkou, že neúspěch je přirozenou součástí hledání zaměstnání nejen, ale především po padesátce. Pokud si tohoto není uchazeč vědom, nebo si to nechce připustit, hrozí, že ho potkají jiné nežádoucí důsledky, jako jsou snížení sebedůvěry, ztráta motivace a postupný přechod k pasivitě. Proto je potřeba s neúspěchem počítat a chápat ho jako přirozenou součást procesu hledání zaměstnání.

V situaci hledání a odmítání jsou ve výhodě ti lidé, kteří disponují lidskou vlastností – nezdolností. To je vlastnost, která nenechá člověka padnout, i když se mu nedaří. Hroník (2009, s. 84) uvádí, že nezdolnost má tři základní složky:

- Osobní kontrola zevních událostí = srozumitelnost.
- Přiřazení smyslu a víra, že naše snažení (získat zaměstnání) je k něčemu dobré = smysluplnost.
- Události jako příležitosti a výzvy = zvládnutelnost.

I nezdolnost se dá trénovat a posilovat.

Při veškerém snažení o získání nového zaměstnání je potřeba mít na paměti, že když někdo neuspěje v boji se silným soupeřem, neznamená to, že je špatný člověk. Hroník (2009, s. 86) cituje zkušenost známého horolezce Reinholda Messnera, který v jedné ze svých knih prozradil tajemství svého úspěchu ve zdolání všech čtrnácti světových osmitisícovek. Nebyl o nic schopnější nebo nadanější než jiní horolezci a zažil při výstupech mnoho proher. Učinil jen více pokusů než ostatní a to ho nakonec dovedlo k vítězství.

4 KVALITA ŽIVOTA ŽEN PO PADESÁTCE

Ti, kteří mají padesátku již za sebou, s nadsázkou říkají, že je stáří zaskočilo stejně, jako před časem puberta.

Období střední a starší dospělosti (45 – 65 let) dochází ke změně v chápání intimity i generativity. Muži i ženy bilancují svůj dosavadní život a uvažují o budoucnosti. Vágnerová (2007, s. 198) označuje střední věk jako období vysoké koncentrace na profesi a dosahování vysokých výkonů. Zároveň je to ale období uvědomění limitů a případné přehodnocení osobního významu profesní kariéry, zejména nenaplnila-li profesní kariéra jejich očekávání, nebo o práci v tomto věku přišli. Musí se smířit s tím, že ani v budoucnosti se už jejich představy a sny s největší pravděpodobností nesplní. Osobní zralost se projevuje schopností přijmout aktuální situaci a dosáhnout přijatelné rovnováhy mezi osobními představami a přáními na jedné straně a realitou na straně druhé.

4.1 Kvalita života

Téma kvality života je v dnešním světě velmi často probírané. Psychologický slovník uvádí termín **kvalita života** (quality of life) jako „*vyjádření pocitu životního „štěstí“; k nejobecnějším znakům patří soběstačnost při obsluze vlastní osoby a pohyblivost; psychol. jako míra seberealizace a duševní harmonie, čili míra životní spokojenosti a nespokojenosti...“* (Hartl, 2000, s. 284).

Trošku širší pohled nabízí Možný (2002, s. 14), který říká, že subjektivní stav pohody, tzv. subjective well-being se sestává nejméně ze tří částí. Především nesmí být přítomen pocit neštěstí, nespokojenosti, deprese nebo úzkosti. Je ovšem nutná přítomnost pozitivní emoce radosti či slasti, přičemž tyto pocity nesmí být výrazem momentálního stavu euforie, musí být stabilní, mít pevné pozadí, vyznačovat celkovou spokojenost se životem, s rodinou, prací i se svým volným časem.

Možný (2002, s. 14) také uvádí, že ženy jsou o něco šťastnější než muži, ale dodává, že častěji také trpí depresemi. Proto by bylo vhodnější o ženách říci, že své pocity prožívají intenzivněji. Další zajímavé zjištění podle Možného (tamtéž) je, že všeobecný pocit pohody

s věkem spíše stoupá. Příčina může být v tom, že nesoulad mezi aspiracemi a reálnými možnostmi se snižuje, a možná také tím, že starší lidé mohou být lépe materiálně zajištěni.

Toto navozuje otázku, zda pocit štěstí a pohody souvisí s bohatstvím. Podle Možného (tamtéž) dávají empirická šetření za pravdu těm, kteří tvrdí, že ano. Ale rozdíl mezi těmi, kteří tento názor nezastávají, je relativně malý. Pravdou ale je, jak dokázala americká studie životního pocitu milionářů, že 77% milionářů se cítí být šťastnými ve srovnání s 62% průměrných Američanů (Možný, 2002, s. 15).

Původně se hodně spojovalo s prodlužováním lidského věku a pokroky v medicíně, kdy si psychologové kladli otázky typu: Prodloužit život? Ano. Ale jaký to bude život? Tuto otázku si kladou lékaři, psychologové, psychiatři i sociologové. V roce 2004 se na téma kvality života konala konference v Třeboni, jíž se zúčastnili přední čeští odborníci, jako jsou Jaro Křivohlavý, Iva Šolcová, Božena Buchtová nebo Eva Dragomirecká. Hlavní myšlenky přednášejících, které byly zveřejněny ve sborníku, jsou i po více než deseti letech velmi inspirativní.

Ačkoliv máme pocit, že téma kvality života je téma moderní, vyvolané hektickým způsobem života, není tomu tak. Při pohledu do minulosti vidíme, že o „kvalitu života“ neboli „jak dobře žít“ se zajímali již antičtí filosofové (Křivohlavý, 2004). Sokratův žák Aristippos z Kyrény vyslovil myšlenku, že dobře a šťastně žije ten, kdo si v bohaté míře užívá smyslovými cestami přicházejících slastí. V antice byl také formulován směr zvaný hédonismus. Zastánci jiné antické školy – Epikurovy se také pocitem slasti zabývali, ale z jiného úhlu – slast pramenící z klidu.

Další pohled na věc měli ti, kteří se zabývali duchovním životem. Zde šlo o ideu dobrého (ve smyslu moudrého) života oproti životu určovaného vychytralostí. Osvícenský filosof Immanuel Kant (1724 – 1804) si všimnul toho, že člověk je formován nejen svými zkušenostmi, ale také svým myšlením. Myšlení chápal jako duchovní rovinu osobnosti a v tomto smyslu hovořil o duši. Podle Kanta právě z duše vycházejí jisté principy, které určují naše chování a jednání. Ty mohou být dobré nebo špatné a mohou vést k dobrému nebo špatnému životu. Kant rozlišoval dvě skupiny těchto principů: tzv. maxima a kategorický imperativ.

„Termínem maxima se rozumí principy, či subjektivní zásady jednání, jimiž se v životě řídíme. Ty vycházejí jednak z vlastní empirické zkušenosti, jednak z toho, co jsme od druhých

lidí (kultury, v níž žijeme) přejali a přijali za své. Jde o obecné orientace typu „jak jednat“ nebo „co dělat“, případně „co dělat, když...“. Vyjadřují tak praktické postoje lidí.

Příklady maxim: „Bud' čestný“ nebo „Bud' zdvořilý“, „Bud' ochotný druhému pomoci“. „Žij zdravě.“, „Pravidelně cvič“, „Živ se střídme!“, „Nepřejídej se“.

Patří sem však i maxima typu: „Dávej přednost uspokojování slasti před zdravím“, „Každá koruna dobrá“, „Účel světi prostředky“, „Lži, když ti pravda může uškodit“ Prosazuj svůj prospěch bez ohledu na druhé lidi“, „Dolce fa niente“ apod.

Každý z nás má svá maxima. Některá si uvědomujeme, jiná jsou hluboce skryta a potlačena v našem vědomí. Žijeme přitom v domněnce, že když jednáme podle svých maxim, které jsme si v životě vytvořili – at' jsou jakákoliv, náš život je dobrý, kvalitní.“ (Křivohlavý, 2004, s. 13).

Šolcová (2004) ve svém příspěvku na kongresu v Třeboni cituje Ryffovou a Keysovou. Podle ní má struktura osobní pohody šest základních dimenzí:

- Sebepřijetí (self-acceptance) – pozitivní postoj k sobě, srozumění s různými aspekty sebe a jejich akceptace, přijetí různých aspektů sebe, dobrých i špatných vlastostí, srozumění s vlastní minulostí.
- Pozitivní vztahy s druhými – vřelé uspokojující vztahy s druhými, zájem o blaho druhých, schopnost empatie.
- Autonomii – nezávislost a sebeurčení, schopnost odolat sociálním tlakům a zachovat si vlastní názor a jednání, nezávislost na hodnocení a očekávání druhých.
- Zvládání životního prostředí (enviromental mastery) pocit kompetence při zvládání každodenních nároků, přehled o tom, co se děje v okolním prostředí, schopnost vidět příležitosti a využít vnější dění pro vlastní cíle a potřeby.
- Smysl života (purpose in life) – cílesměrnost, pocit, že minulý i přítomný život má smysl, směřování k dosažení cílů.
- Osobní rozvoj (personal growth) – pocit trvalého vývoje, otevřenost novému, nepřipouštění si nudy a pocitu stagnace, schopnost vidět pozitivní změny vlastního já a chování (Šolcová, 2004, s. 25).

Výrazně negativní vliv na pocit osobní pohody s vážnými negativními důsledky pro zdravotní stav má ztráta zaměstnání. Řadí se dlouhodobě k nejtěžším stresorům.

Jeden z důležitých determinantů, které ovlivňují pocit osobní pohody je duševní zdraví, i když jak udává Šolcová (2004, s. 26), samotná absence negativních pocitů, stesků, symptomů distresu a diskomfortu neznamená automaticky vysokou úroveň osobní pohody.

Další důležitý faktor, který Šolcová (tamtéž) zmiňuje, jsou životní cíle. Jejich vliv na osobní pohodu – well-being souvisí s délkou „plánování“. Dlouhodobější cíle souvisejí s osobní pohodou těsněji než cíle krátkodobé. Také je významný soulad cíle s implicitními hodnotami a zájmy jedince.

4.2 Péče o děti i o rodiče

V České republice se na konci mladší dospělosti vrací do práce naprostá většina žen. Vágnerová (2007, s. 202) uvádí, že pro naprostou většinu žen je profese důležitou součástí jejich identity a je významná pro dosažení přijatelné sociální prestiže a rozšíření sociálních kontaktů. Ve starší dospělosti se ženy již nemusejí podřizovat rodině, jejich děti odrostly a ony se mohou věnovat pracovní činnosti bez většího stresu. Takto optimální situaci neprožívají ale všechny ženy. Mnohé přerušily svou profesní dráhu díky mateřství několikrát, nebo byly s dětmi doma natolik dlouhou dobu, že úplně ztratily kontakt s původním pracovištěm a navíc jim v oboru tzv. ujel vlak. To má pochopitelně vliv na jejich sebevědomí.

Dospívání dětí je jedním z jasných signálů vlastního stárnutí a ztrátu určitých jistot. Podle Vágnerové (2007, s. 216) „*se mění dosud jednoznačná asymetrie rolí rodičů a dětí*“. Dospívající děti vyžadují více autonomie, což je zdrojem konfliktů. Akceptovat změnu znamená přijetí náročnější symetrickou roli. To však mohou pociťovat jako nepříjemné a degradující. Navíc osamostatnění dítěte a jeho odchod z domova mohou rodiče a zvláště matky prožívat jako potvrzení jejich neužitečnosti a zbytečnosti. Všechny tyto situace snižují sebehodnocení a sebeúctu.

Jestliže se ženy kolem padesátky osvobozují od péče o děti a rodinu, dopadá na ně starost o rodiče, jimž ubývají tělesné i psychické kompetence. Navíc trpívají chronickými chorobami, případně umírají, čímž se mění sociální role v rámci rodiny. Ženy ale i muži se musí přizpůsobit ve svém denním rozvrhu péči o rodiče, což znamená vybudování nové rovnováhy mezi prací, osobním a rodinným životem a péčí o domácnost rodičů. Sladit tyto tři životní povinnosti je velmi náročné a mnohdy to je zdrojem konfliktů. Pečující osoba se

může dostat do situace, kdy není schopna splnit požadavky všech, protože se vzájemně překrývají nebo i vylučují. Výsledkem je nárůst pocitů viny, vlastní neschopnosti a nespravedlnosti života (Říčan 2004).

4.3 Riziko rozpadu manželství

Další záležitostí, která na ženy ve střední a starší dospělosti může čekat je rozpad manželství či alternativního mnohaletého vztahu. Podle Říčana (2004, s. 303) druhou manželskou krizi z části vyvolává nebo aspoň urychluje odrůstání dětí, které už nejsou tak dokonalým pojátkem jako dříve. Je konec společně tráveným víkendům a dovoleným a děti celkově tráví daleko víc času mimo domov. Dále se na této krizové situaci podílí celkové zhoršení tělesné kondice, strach z ubíhajícího času a u žen i klimakterium. Podle Plzáka (in Říčan, 2004, s. 303) je druhá manželská krize nebezpečná i tím, že se odehrává v čase, kdy zároveň snadno vznikají různé psychosomatické poruchy (např. vysoký krevní tlak nebo arterioskleróza mozkových cév), které mívají mimo jiné i psychické příčiny. „*Vzniká tak bludný kruh: krize zhoršuje tělesný stav a horší tělesný stav znesnadňuje řešení krize*“ (Říčan, 2004, s. 303).

Stejný autor tamtéž uvádí názor Z. Matějčka, který se domnívá, že tzv. druhá krize v manželství bývá vyústěním vážného neuspokojení v manželských vztazích, vleklých problémů, které se neřešily včas.

Další důvod manželské krize a posléze i rozpadu manželství v pozdějším věku může být rozdílný vývoj osobnosti obou z partnerů. Podle Vágnerové (2007, s. 207) může manželský vztah poznamenat skutečnost, že každý z partnerů prochází jiným vývojovým stádiem a řeší jiné problémy. Pokud se partneři nepokusí v druhé polovině života sladit proces svého osobního vývoje s péčí o rozvoj a uchování svého partnerského vztahu, dochází k rozchodu.

Kvalita manželství a partnerského života zásadně ovlivňuje emoční pohodu a domácí atmosféru vůbec. Signálem, že partnerský vztah je v ohrožení, je omezení normální (běžné) komunikace, nedostatek podpory a solidarity, úbytek společně sdílených aktivit, nadměrná kritika, odmítání a neschopnost spolupráce při řešení obvyklých problémů.

4.4 Strategie zvládnutí zdravotních důsledků přicházejícího stáří

Tělesné změny po padesátce nesignalizují nic optimistického. Celková tělesná výkonnost se zhoršuje, což je důsledkem postupného snižování výkonu jednotlivých životně důležitých orgánů, především srdce a plic, ale obývá i také např. svalové tkáně, což má za následek ochabující držení těla. Také se zpomaluje metabolismus, a pokud nedojde ke snížení množství přijímané potravy, tak člověk ztloustne. Zhoršuje se také smyslové vnímání, zejména sluch pro vysoké tóny, a slábne zrak.

Říčan (2004, s. 315) upozorňuje, že tělo stárne také psychickými stresy, které stáří přináší. Trápí nás mnohdy nedostatek radosti, ponižování, zármutek, lpíme nezdravě na minulosti. Blahodárně naopak působí veselá mysl a tzv. aktivní odpočinek, což může být třeba sport nebo fyzická práce. Problémem bývá často nespavost. Starší mozek se pomaleji zklidňuje, proto se před spaním nedoporučuje duševní práce, nebo řešení rodinných problémů. Věci neprospěje ani sledování napínavých televizních pořadů. Naopak většině nespavců pomůže před spánkem krátká procházka nebo reminiscence uběhlého dne.

Ženy trápí nepříjemné důsledky menopauzy. První příznaky se hlásí již koncem čtvrté dekády, ale samotná menopauza nastává zpravidla v jednapadesáti letech. Spolu s úbytkem hormonu estrogeneru dochází k úbytku tkání rozmnožovacích orgánů, je vidět ochablost ňader. Také se tvoří vrásky, což je důsledek úbytku podkožního tuku. Mnoho žen také popisuje symptomy, jako jsou návaly horka, bolesti pánve nebo prsů, pocity dušení, závratě, záchvaty pocení, nespavost, deprese. Bojí se duševního zhroucení a také ztráty sexuální přitažlivosti. Změna zevnějšku je rovněž chápána jako ztráta určité hodnoty. Nepomáhá ani naše společnost, která stáří považuje za „nedostatek mládí“. Z toho pak pramení u mnohých žen pocity méněcennosti. Některé ženy prožívají strach ze stárnutí a snaží se ho zpomalit buď vystupňováním sexuální aktivity, nebo pomocí kosmetických prostředků, případně pomocí chirurgických zákroků, což ovšem přinese efekt jen po určitou dobu (Říčan 2004, s. 310).

Žena v tomto období pomyslně uzavírá důležitou etapu svého života, jednu sociální roli. Zatímco v životě muže není žádný mezník, který by tak významně určoval životní dráhu, jako je tomu u ženy. Žena povětšinou přivedla na svět děti, vychovala je a starala se o rodinu. To nyní není potřeba. Žena se sice nyní může věnovat sama sobě, svému dalšímu rozvoji. Říčan (2004, s. 316) uvádí, že ženy, které mají dobrý pocit, že svou mateřskou úlohu úspěšně

splnily, snášejí klimakterium snáze, než ty, které děti neměly a svou sociální roli tedy nenaplnily.

Zajímavý je v tomto smyslu postřeh Vágnerové (2007, s. 245), která konstatuje, že sociální význam menopauzy je v našem sociokulturním kontextu chápán spíše negativně a ženu na symbolickém společenském žebříčku degraduje. Označení „klimakterická ženská“ má silně pejorativní význam. Vyjadřuje laickou představu o této životní etapě, jako období psychické krize a nápadné proměny zevnějšku.

Celá populace stárne a zejména ženy mají vyšší naději na dožití. Je proto nutné se nadále věnovat podpoře zdravého životního stylu a prevenci nemocí, aby roky navíc byly především léty prožitými s vysokou kvalitou života. Naplňování zdravého způsobu života spočívá podle Krause (2008) především v těchto základních faktorech:

- Zdravý poměr mezi prací a odpočinkem s dostatkem spánku.
- Pravidelný pohyb a přiměřená fyzická námaha.
- Duševní hygiena, kulturní zájmy a „očista od každodenního informačního balastu“.
- Zdravé stravovací návyky, nic nepřehánět.

Zdravý životní styl posiluje také odpovědnost za vlastní jednání a utváření optimálního modelu života s duchovním a mravním rozměrem (Kraus, 2008, s. 172).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Padesátka je v životě žen jistý předěl. Je to věk, kdy nás opouštějí děti, mnohdy i mnohaletí životní partneři. Mnohdy se situace zdramatizuje i ztrátou zaměstnání. Také nám stárnou rodiče a potřebují naši pomoc.

Záměrem tohoto výzkumu je zamyslet se nad tím, co prožívají ženy v tomto životním období, jak přemýšlejí a jak se dívají do budoucnosti, co od života očekávají. V rámci fenomenologické studie se vytváří popis a interpretace sdělených prožitků. Pomocí fenomenologického zkoumání se výzkumník bude snažit vstoupit do vnitřního světa žen (účastnic výzkumu), aby mohl porozumět významům, jenž fenoménům přiřkládají.

Fenomenologický přístup volíme proto, že naším záměrem je prozkoumat význam prožitých zkušeností zkoumaných osob a porozumět jim.

5.1 Cíl výzkumu

Jak uvádí Hendl (2005, str. 128) je hlavním cílem fenomenologického výzkumu popsat a analyzovat prožitou zkušenost se specifickým fenoménem, kterou prožila zkoumaná osoba nebo skupina osob. V našem případě směřujeme ke zjištění: Jaká je kvalita života dnešních padesátiletých? Je to právě nezaměstnanost, co je nejvíce trápí? Máme sice dostatek teoretických poznatků, ale málo víme, které z úskalí, jako jsou např. nezaměstnanost, odchod dětí nebo partnerské vztahy ženy trápí nejvíce.

5.2 Výzkumný problém

Jak uvádí Hendl (2005 str. 128) fenomenologická studie nemusí nutně začínat nějakou otázkou. Určuje se pouze směr zaměření a širší definice sledovaného fenoménu. Výzkumná otázka vzniká v průběhu sběru dat a jejich analýzy. Proto je výzkumný problém stanoven poměrně široce: **Využití životních zkušeností při zvládnutí životních mezníků kolem padesátky a překonání období nezaměstnanosti.**

5.3 Technika výzkumu

Pro tento výzkum byla zvolena kvalitativní forma a sběr dat byl realizován pomocí interview, jehož cílem je zjistit, jak osoby interpretují svět kolem sebe, jaké významy připisují důležitým událostem ve svém životě (Gavora, 2010, str. 201). Proto tím, kdo při interview hlavně hovoří, je zkoumaná osoba. Proti tomu výzkumník více poslouchá, než hovoří, a projevuje o zkoumanou osobu živý zájem. Interview je většinou nestrukturované, to znamená, že znění otázek a jejich pořadí nejsou připravené dopředu. Interview má neformální, uvolněný charakter a často může přerůst do monologu.

Také Hendl (2005, str. 267) upozorňuje, že na základní vlastnost výzkumníka je umění naslouchat a také si musí uvědomit všechny své osobní apriorní představy a vyloučit je.

Tabulka 5: Tematický podklad pro interview

Výzkumný problém	Okruhy, témata	Počet respondentů
Využití životních zkušeností při zvládnutí životních mezníků kolem padesátky a překonání období nezaměstnanosti	<p>Padesátka jako životní předěl - významné události</p> <p>Vzdělání, obor, uplatnění na trhu práce</p> <p>Další dovednosti, odbornosti uplatnitelné na trhu práce</p> <p>Pocity při přijímacích pohovorech, důvody neúspěchu, diskriminace</p> <p>Sociální podpora - rodina, přátelé</p> <p>Emocionální oblast - izolace, existenciální obavy, frustrace</p> <p>Aktivizace motivace</p> <p>Politika zaměstnanosti - pomoc ze strany úřadu práce</p>	6

Zdroj: Vlastní zpracování

Při analýze dat bude zvolen tento postup:

- Budou provedena interview se ženami ve věku 50 až 55 let. Z rozhovorů bude pořízen audiozáznam, pokud budou účastnice výzkumu souhlasit.
- Budou izolovány výroky – esence zkušeností, jež vyjadřují životní zkušenost osob nad padesát let.
- Jednotlivé výroky budou řazeny do kategorií a následně budou hledány společné znaky – esence.
- Po analýze dat bude vypracovaná zpráva s popisem prožívaných zkušeností, jež má umožnit vcítění se a porozumění prožívané situace. Účelem je porozumět

zkoumaným fenoménům, tak aby bylo možno na ně vhodně reagovat a přijmout určitá opatření.

- Validita výzkumu bude zajištěna několikanásobným studiem prepisů interview a rozsáhlým, konkrétním a přesným popisem výroků, často s použitím autentických citátů zkoumaných osob.

5.4 Výběr a popis respondentů

Účastnice výzkumu byly zvoleny kumulativním výběrem, tzn. snowball sampling.

Ženy, které byly zařazeny do výzkumu, splňovaly následující charakteristiky:

- klíčová věková hranice 50+
- osobní zkušenosti s některým z fenoménů typických pro tento věk
- ochota zkoumané osoby účastnit se výzkumu.

Výzkumník musí dbát na etiku výzkumu:

- ochrana soukromí,
- nepodvádět, nezamlčovat, nezkreslovat,
- kdo bude mít k informacím přístup,
- mlčenlivost
- informovaný souhlas zkoumané osoby.

5.5 Charakteristika účastnic výzkumu

Číslo 1: Paní **Alena**: věk 55, bydliště Brno, rozvedená, vzdělání středoškolské. S nahráváním svého vyprávění souhlasila.

Číslo 2: Paní **Broňa**: věk 51, bydliště Přerov, rozvedená, vzdělání vyučená. S nahráváním svého vyprávění souhlasila.

Číslo 3: Paní **Eva**: věk 50, bydliště Brno, rozvedená, vzdělání vysokoškolské. S nahráváním svého vyprávění souhlasila.

Číslo 4: Paní **Iva**: věk 54, bydliště Brno, vdaná, vzdělání středoškolské. S nahráváním svého vyprávění souhlasila.

Číslo 5: Paní **Jana**: věk 54, bydliště Brno, rozvedená, vzdělání vysokoškolské. S nahráváním svého vyprávění souhlasila.

Číslo 6: Paní **Radka**: věk 53, bydliště Brno, rozvedená, vzdělání vysokoškolské. S nahráváním svého vyprávění souhlasila.

Tabulka 6: Charakteristika účastnic výzkumu.

	věk	vzdělání	stav	počet dětí	bydliště
Alena	55	SŠ	rozvedená	1	Brno
Broňa	53	vyučená	rozvedená	2	Přerov
Eva	50	VŠ	rozvedená	2	Brno
Iva	54	SŠ	vdaná	2	Brno
Jana	54	VŠ	rozvedená	2	Brno
Radka	53	VŠ	rozvedená	2	Brno

Zdroj: Vlastní zpracování

5.6 Zásady pro vedení interview

Pravidla pro vedení interview v kvalitativním výzkumu jsou poměrně volná. Přesto Hendl (2005) doporučuje držet se těchto zásad:

- Výzkumník i účastník výzkumu musí cítit, že se jedná o dvoustrannou rovnocennou komunikaci.
- Výzkumník udržuje motivaci účastníka výzkumu, ale sám zůstává neutrální.
- Výzkumník dbá na průběh interview. Musí vědět, co se chce dozvědět a pomáhá si pokládáním vhodných otázek. Nabízí i zpětnou informaci, případně řídí přestávky.
- Výzkumník vytváří vztah vzájemné důvěry, vstřícnosti a zájmu. Pomocné otázky formulujeme jasným způsobem, aby jim zkoumaná osoba rozuměla.
- Výzkumník naslouchá pozorně a soustředěně.
- Rozhovor vedeme v klidném, příjemném prostředí. Výzkumník zohledňuje časové možnosti zkoumané osoby.
- Výzkumník je reflexivní a průběžně monitoruje sám sebe.
- Po interview výzkumník kompletuje a kontroluje získaná data, jejich kvalitu a úplnost.

6 ANALÝZA DAT

Při analyzování dat z fenomenologického výzkumu bylo postupováno podle Hendla (2005), tedy že výzkumník se zaměřuje na vlastní zkušenost. Přitom musí vědomě vyloučit všechny své apriorní představy, zaujatosti, předsudky nebo subjektivní teorie.

Cílem analýzy je extrahovat esenci zkušenosti jako základní strukturu prožitých zkušeností. V našem případě to znamená, najít ve výrocích respondentek podstatu – **esenci** jejich životních zkušeností, porozumět způsobu jejich života.

Na počátku analýzy bylo důsledné studium transkribovaných interview. Z jednotlivých interview byly vybrány signifikantní výroky, které měly vztah ke zkoumané problematice. Pro názorné zpracování byly označeny barevně. Teplé barvy označují signifikantní výroky s pozitivním emocionálním vyladěním a studené barvy s negativním emocionálním vyladěním. Následně byly výroky seřazeny do kategorií podle významových okruhů. Pro pozitivní vyladění bylo stanoveno jedenáct okruhů. Pro negativní emocionální vyladění bylo stanoveno čtrnáct okruhů.

Tabulka 7: Kategorie významových okruhů.

Kategorie významových okruhů	
rozhodnost, akčnost	neúspěch, neshoda
zvědavost, očekávání	nejistota
učení se	zdravotní problémy
uspokojení	neúspěch při přijímacím pohovoru
podpora sebeúcty	podraz, nespravedlnost
naděje	beznaděj
nové zkušenosti, výzvy	nepříjemný nátlak
odvaha	stres, vyčerpání
dobrý pocit	diskriminace z důvodů věku
sebevědomí	zklamání
stabilita, jistota okolí	lhostejnost, nezájem
sociální vztahy pozitivní	sociální vztahy negativní
	rezignace
	strach

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulky se signifikantními výroky jednotlivých účastnic výzkumu jsou uvedeny v PŘÍLOZE I – VI této diplomové práce.

6.1 Interpretace fenomenologických dat

Tento výzkum se zabývá životními zkušenostmi žen ve věku 50 až 55 let, tedy obdobím života, o kterém se obecně soudí, že mnoho životních šancí už nenabízí, s přihlédnutím k fenoménu nezaměstnanosti. Objektivní fyziologické, psychické a sociální změny charakteristické pro tuto etapu života jsou zmíněny v teoretické části této práce. Praktická část chce upozornit, že vytvořené stereotypy jako jsou např. úbytek sil nebo pomalejší přizpůsobování, nechuť učit se něco nového jsou vyváženy bohatými životními zkušenostmi, odhodláním a životní moudrostí.

Paní Alena se v padesáti letech vyrovnala se zásadní změnou práce, není zaměstnankyní, ale je zodpovědná sama za sebe jako OSVČ. Osvobodila se od strachu z nejistoty, naučila a stále se učí mnoho nového. Zvládla vyřešit nepříznivou situaci s bydlením a pomohla synovi překonat jeho nemoc. Z jejího vyprávění je cítit velká síla osobnosti a odhodlanost. Její zkušenosti s pozitivním podtextem nabízejí esenci, kterou nejlépe vyjadřuje její výrok 28/1, který je možno parafrázovat takto: „Problém není v tom, že by o mě nestáli zaměstnavatelé, **to já jsem si svůj problém musela srovnat v hlavě.**“ Další důležitý výrok 39/1 sděluje: „Pochopila jsem, že pokud to nezvládnou, tak nemám šanci. **Tak udělám všechno pro to, abych to dokázala.**“

Tabulka 8: Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 1

1 / Alena

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
rozhodnost, akčnost	3/1, 4/1, 20/1, 23/1,
zvědavost, očekávání	16/1,
učení se	5/1, 6/1,
uspokojení	40/1
podpora sebeúcty	37/1, 38/1,
naděje	
nové zkušenosti, výzvy	15/1, 28/1 , 29/1, 30/1
odvaha	39/1 ,
dobrý pocit	24/1, 36/1,
sebevědomí	27/1, 35/1
sociální vztahy pozitivní	34/1

Zdroj: Vlastní zpracování

Analyzováním kategorizovaných signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním se nabízí esence vyjádřená výrokem 18/1: „...bylo toho na mě strašně moc... a na všechno jsem byla sama.“ Tato esence vyjadřuje význam **opory a partnerství**.

Tabulka 9: Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 1

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
neúspěch, neshoda	7/1,
nejistota	8/1, 11/1, 12/1,
zdravotní problémy	9/1, 13/1, 22/1,
neúspěch při přijímacím pohovoru	14/1,
podraz, nespravedlnost	
beznaděj	
nepříjemný nátlak	
stres, vyčerpání	17/1, 18/1,
diskriminace z důvodů věku	
zklamání	25/1,
lhostejnost, nezáměr	19/1, 21/1, 26/1,
sociální vztahy negativní	33/1,
rezignace	
strach	

Zdroj: Vlastní zpracování

Paní Broňa je typ ženy, která má ráda stabilitu a jistotu. Věděla, že po mnoha letech v jednom zaměstnání bude propuštěna, cítila však velkou oporu a jistotu v manželovi. Ale manželství se rozpadlo. Tím okamžikem se stala Bronina nezaměstnanost zásadním problémem: existenčním tak i sociálním. Prokázala pevnou vůli a statečnost, když vzala tzv. první pracovní příležitost, která se jí nabídla, přestože náplň práce byla málo atraktivní (pásová výroba, třísměnný provoz). Možná i díky tomu nebyla konfrontovaná s diskriminací z důvodu věku. Protože si vybudovala v původním zaměstnání dobré sociální vazby, dokázala s jejich pomocí nové zaměstnání opustit a získat jiné. Ani zde nebyl její věk na překážku. Nyní je spokojená, i když má výhrady k mezilidským vztahům panujícím na novém pracovišti.

Výslednou esenci vztahující se ke zkušenostem s kladným emocionálním vyladěním můžeme najít ve výrocih 8/2, 19/2, 27/2, které vyjadřují potřebu **jistoty a stability**.

Tabulka 10: Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním
č. 2

2/Broňa

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
rozhodnost, akčnost	23/2, 25/2,
zvědavost, očekávání	15/2, 16/2,
učení se	
uspokojení	26/2,
podpora sebeúcty	11/2, 20/2,
naděje	32/2,
nové zkušenosti, výzvy	12/2, 17/2,
odvaha	
dobry pocit	14/2,
sebevědomí	
stabilita, jistota okolí	2/2, 3/2, 8/2, 19/2, 24/2, 27/2
sociální vztahy pozitivní	21/2, 31/2,

Zdroj: Vlastní zpracování.

Zkušenosti s negativním emocionálním vyladěním, které paní Broňa nabyla v páté dekádě, jsou velmi hořké. Nejenže se jí rozpadlo manželství, v době, kdy ztratila zaměstnání, ale ještě byla konfrontována s rozpadem partnerského vztahu syna, což zasáhne především její maličkou vnučku. Pro ženu, která je bytostně nastavená na jistotu, je toto dvojnásobně bolestné. Proto lze označit za esenci negativních zkušeností výroky 1/2, 22/2, 28/2, 29/2, které charakterizuje výrok: „...**že jsem o tu práci přišla, že se mi rozpadlo manželství a to všechno...**“, jejichž podstatou je protipól esence kladných zkušeností – **nejistota, ztráta stability**.

Tabulka 11: Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním
č. 2

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
neúspěch, neshoda	1/2, 22/2,
nejistota	5/2, 9/2,
zdravotní problémy	28/2, 30/2
neúspěch při přijímacím pohovoru	
podraz, nespravedlnost	
beznaděj	6/2,
nepříjemný nátlak	10/2,

stres, vyčerpání	29/2,
diskriminace z důvodů věku	
zklamání	7/2, 9/2
lhostejnost, nezájem	
sociální vztahy negativní	9/2, 18/2,
rezignace	13/2,
strach	

Zdroj: Vlastní zpracování

Příběh **paní Evy** je velmi pohnutý. Z přehledných tabulek kategorizací je vidět, že hovořila převážně o negativních životních zkušenostech. Vystudovala architekturu a nějakou dobu se tímto oborem i živila, dokonce i v zahraničí. Svou profesi měla ráda. Měla dojem, že jí „tikají biologické hodiny“ a vdala se za úspěšného mladého muže z tzv. dobré rodiny. Manželé však měli odlišnou představu o fungování rodiny. Narodily se postupně dvě děti a Eva se potýkala se zdravotními problémy. Některé přetrvávaly z mládí, některé nebyly dlouho diagnostikovány a proto neléčeny, nebo léčeny neúspěšně, a o další se podle výroku lékaře specialisty postaral manžel. Vyčerpaná Eva obtížně stíhala péči o děti rovněž se zdravotními problémy a o domácnost. Tato situace ale nevyhovovala manželovi, který sám velmi úspěšný, očekával od Evy, že zvládne domácnost a zároveň se bude věnovat svému prestižnímu povolání. Díky mateřským povinnostem navíc Eva propásla dobu, kdy se v architektonických studiích zaváděly počítače se speciálním technickým software, takže když se po čase chtěla ke své práci vrátit, zjistila, že o architektku rýsující své projekty na prkně není zájem. Čím víc bojovala Eva se zdravím i se svou profesí, tím víc manžel manipuloval syny proti matce. Celá situace dospěla k rozvodu, svěřením dětí do otcovy péče a k Evině zhroutilí. Nyní žije Eva sama, synové ji podle rozhodnutí soudu navštěvují, pobírá invalidní důchod. Několikrát byla hospitalizována kvůli svým psychickým problémům.

Z Evina vyprávění jasně vystupuje pozitivní vztah k její profesi a k zaměstnáním, která krátce vykonávala, viz výroky s pozitivním vyladěním 42/3, 44/3, 45/3, 65/3. I mezi výroky s negativním vyladěním jsou takové, které dokládají její snahu zvládnout práci s počítačem a k profesi se vrátit (97/3, 98/3, 99/3, 100/3). Esenci pozitivních zkušeností můžeme tedy vidět ve **vztahu k profesi**, v tomto případě **k tvůrčí práci**.

Eva zažívala situace, které pro ni byly extrémně těžké. Velmi si proto vážila opory, kterou pro ni byli přátelé (87/3, 88/3, 89/3, 91/3). Tuto esenci můžeme označit jako **sociální kontakty**.

Tabulka 12: Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 3

3 / Eva

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
rozhodnost, akčnost	
zvědavost, očekávání	
učení se	64/3, 65/3 ,
uspokojení	44/3 , 45/3 , 69/3,
podpora sebeúcty	43/3,
naděje	72/3
nové zkušenosti, výzvy	
odvaha	
dobry pocit	42/3 , 58/3, 59/3,
sebevědomí	14/3,
stabilita, jistota okolí	90/3, 91/3 ,
sociální vztahy pozitivní	87/3 , 88/3 , 89/3

Zdroj: Vlastní zpracování

Zdokumentovaný úsek Evina interview se točí kolem neúspěšného partnerského vztahu. Jako jediná z respondentek hovoří i o strachu z fyzického násilí (9/3), o nedobrovolné závislosti na manželovi (35/3, 36/3). Prakticky všechny výroky vyjadřují neshodu a nepochopení mezi manželi. Jako esenci ovšem cítíme podstatu výroku s označením 7/3, jejíž smysl říká, že **všechny problémy jsou daleko významnější, když „do hry vstoupí“ děti.**

Tabulka 13: Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 3

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
neúspěch, neshoda	11/3, 18/3, 19/3, 20/3, 21/3, 26/3, 62/3, 63/3, 74/3, 99/3 , 101/3,
nejistota	15/3, 16/3, 86/3,
zdravotní problémy	8/3, 32/3, 33/3, 38/3, 39/3, 47/3, 48/3, 50/3, 53/3, 54/3, 73/3, 77/3, 78/3,
neúspěch při přijímacím pohovoru	55/3, 56/3, 57/3, 100/3 ,
podraz, nespravedlnost	22/3, 23/3, 24/3, 81/3, 82/3, 85/3,
beznaděj	71/3, 80/3, 83/3, 84/3, 93/3,

nepříjemný nátlak	5/3, 40/3, 68/3, 70/3, 79/3,
stres, vyčerpání	12/3, 25/3, 75/3, 76/3,
diskriminace z důvodů věku	98/3,
zklamání	29/3,30/3, 31/3, 34/3, 76/3,
lhostejnost, nezájem	35/3, 36/3,
sociální vztahy negativní	2/3, 4/3, 6/3, 17/3, 22/3, 49/3,
rezignace	1/3, 92/3, 96/3, 97/3,
strach	9/3,

Zdroj: Vlastní zpracování

Paní Iva je z účastnic výzkumu jediná vdaná, i když i její manželství zřejmě prošlo nějakou partnerskou zkouškou, kterou blíže nespecifikovala. Při pohledu na tabulky kategorizovaných výroků je patrné, že Iva nabyla relativně mnoho pozitivních zkušeností v oblasti sociálních vztahů. Při pečlivém prostudování tabulky signifikantních výroků, která je k dispozici v Příloze IV této práce, je patrné, že výroky se týkají rodiny (maminka, sestra, manžel, synové a jejich partnerky). Esence kladných zkušeností Ivy je **orientace na rodinu**, což dokládají výroky 16/4, 22/4, 23/4, 35/4, 36/4, 47/4, 48/4, 49/4 a další.

Tabulka 14: Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 4

4 / Iva

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
rozhodnost, akčnost	17/4, 61/4,
zvědavost, očekávání	
učení se	
uspokojení	
podpora sebeúcty	57/4,
naděje	
nové zkušenosti, výzvy	45/4,
odvaha	
dobrý pocit	6/4, 51/4, 53/4
sebevědomí	
stabilita, jistota okolí	7/4, 40/4, 41/4,
sociální vztahy pozitivní	16/4, 22/4, 23/4, 25/4, 35/4, 36/4, 47/4, 48/4,49/4, 50/4,

Zdroj: Vlastní zpracování

Výroky Ivy, které odrážejí negativní zkušenost, se vztahují ke dvěma oblastem: rodina a nezaměstnanost. Ačkoliv je rodina pro Ivu velkým zdrojem pozitivních zkušeností, je zároveň i zdrojem zkušeností negativních. Iva má invalidní sestru, která byla zcela závislá na péči matky. Rodina neřešila, jak bude péče realizována, pokud by matka zemřela. Proto její náhlá smrt Ivu i její rodinu velmi zasáhla ve všech směrech. Ze dne na den měla Iva sestru ve své domácnosti. Po materiální stránce se o sestru s pomocí „svých chlapů“ o sestru postarala. Nedokázala jí ale říct, že maminka zemřela, že pro ni, sestru je zajištěno místo v ústavu sociální péče, odkud se už do Iviny domácnosti nevrátí. I když se sestra ptala, otázky zůstaly nezodpovězeny. Iva s rodinou svou sestru pravidelně navštěvuje. Přesto je z Ivina vyprávění cítit, že jí tato zkušenost velmi trápí.

Esence negativní zkušenosti je **nekonání**. Iva věděla, že situace se smrtí matky jednou nastane, ale nijak se na ni nepřipravovala. Proto byla zaskočena ve všech směrech, viz výroky 37/4, 38/4, 39/4.

Druhá zásadní negativní zkušenost byla nezaměstnanost. Iva sama odešla ze zaměstnání, protože byla nespokojená se svou vedoucí, neměla ale žádné „alternativní řešení“. Při hledání práce nebyla několikrát úspěšná, byla opakovaně propouštěna ve zkušební době. Její jediná aktivita směřující k nalezení nového zaměstnání byl rekvalifikační kurz. Ani po jeho absolvování práci nenašla. Je přesvědčena, že jedním z důvodů byl její věk, 44/4.

Dnes Iva pracuje jako dělnice v pásové výrobě ve vícesměnném provozu. Práce je pro ni fyzicky namáhavá, z počátku nebyla dostatečně zručná. Pracuje v kolektivu výrazně mladších žen, se kterými si nerozumí.

I v případě negativní zkušenosti s nezaměstnaností je esencí **nekonání**, resp. nedostatečné konání. Z interview vyplývá, že některé životní kroky je lépe více zvážit a také promyslet náhradní řešení (viz výroky 8/4, 9/4, 10/4, 14/4 a některé další).

Tabulka 15: Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 4

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
neúspěch, neshoda	1/4, 3/4, 8/4 , 18/4, 20/4, 60/4,
nejistota	2/4, 19/4, 21/4, 28/4, 29/4, 30/4, 31/4, 32/4, 33/4, 34/4, 39/4 ,
zdravotní problémy	
neúspěch při přijímacím pohovoru	14/4 , 15/4, 43/4,

podraz, nespravedlnost	
beznaděj	58/4, 59/4,
nepříjemný nátlak	9/4, 26/4, 27/4,
stres, vyčerpání	10/4, 24/4,
diskriminace z důvodů věku	44/4,
zklamání	5/4,
lhostejnost, nezáměr	3/4,
sociální vztahy negativní	11/4, 37/4, 38/4, 54/4, 55/4,
rezignace	13/4, 46/4, 56/4,
strach	

Zdroj: Vlastní zpracování

Paní Jana je velmi zajímavá osobnost stejně jako její vyprávění. Při pohledu na tabulku jejich signifikantních výroků (Příloha V) stejně jako na přehled kategorizovaných výroků je zřetelné, že Jana je pozitivní člověk a disponuje velkým životním nadhledem. Zvládla sama vychovat dva syny a zároveň zastávala zodpovědné zaměstnání v oblasti lidských zdrojů, které ji bezesporu bavilo, naplňovalo, ale jehož tempo a nároky nakonec nevydržela. Dokázala zvládnout zdravotní problémy, ale také opustit prestižní pracovní pozici. Přestože jí bylo již padesát, dostávala další pracovní nabídky. Sama ovšem připouští, že její zdravotní potíže byly dlouhodobější a nástup do nového zaměstnání byl příliš rychlý. Proto se rozhodla i z dalšího zaměstnání odejít. Stále zastává názor, že její kvalifikace, tedy vzdělání, praxe a zkušenosti z oboru jsou pro zaměstnavatele zajímavé a ona sama se nových výzev nebojí. Díky tomu, co v životě prožila, ví, co od budoucnosti očekává. Připouští ale, že vlastně neví, co by chtěla dělat pracovně, výrok 42/5. Myslí si, že po letech vyčerpávající duševní práce, by chtěla dělat práci manuální, jak říká: „...**dělat rukama, aby to bylo vidět. Plést svetry, vyřezávat betlémy, prostě cokoliv...**“, viz výrok 41/5, „... **dělat nějakou práci, která mě baví,**“ – výrok 44/5.

Jana ve svém interview zmínila i svou zkušenost s Úřadem práce, výrok 36/5, který vystihuje esenci jejích životních zkušeností: „... **bylo mi jasné, že se o sebe musím postarat sama,**“ a zároveň vyplývá i další esence, která je zahrnutá ve výroku 13/5: „...**že ty svoje kolegy nemůžu v tom nechat.**“ Tou esenci je zodpovědnost. **Zodpovědnost vůči svému okolí, nikoliv vůči sobě samé.**

Tabulka 16: Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 5

5 / Jana

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
rozhodnost, akčnost	17/5, 36/5 , 55/5,
zvědavost, očekávání	22/5, 32/5, 50/5,
učení se	16/5,
uspokojení	5/5, 49/5, 51/5, 53/5,
podpora sebeúcty	2/5, 21/5, 31/5, 48/5,
naděje	41/5 ,
nové zkušenosti, výzvy	15/5,
odvaha	42/5 ,
dobry pocit	3/5, 12/5, 56/5
sebevědomí	18/5, 38/5, 39/5, 46/5, 52/5,
stabilita, jistota okolí	1/5, 4/5, 44/5 , 45/5,
sociální vztahy pozitivní	30/5, 54/5,

Zdroj: Vlastní zpracování

Paní Jana je silná osobnost, která plně důvěřuje sama sobě a svým schopnostem. Esencí jejich negativních zkušeností je fakt, že: „... **to, že jsem to nezvládla, jsem považovala za selhání.**“, výrok 47/5.

Tabulka 17: Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 5

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
neúspěch, neshoda	8/5, 20/5, 24/5, 25/5, 26/5, 34/5, 35/5,
nejistota	23/5, 27/5,
zdravotní problémy	6/5, 7/5, 9/5, 14/5, 33/5,
neúspěch při přijímacím pohovoru	
podraz, nespravedlnost	
beznaděj	
nepříjemný nátlak	13/5 , 43/5,
stres, vyčerpání	10/5, 19/5, 28/5, 29/5, 40/5,
diskriminace z důvodů věku	
zklamání	
lhostejnost, nezájem	
sociální vztahy negativní	
rezignace	11/5, 47/5 ,
strach	

Zdroj: Vlastní zpracování

U paní **Radky** jsme se marně snažili najít signifikantní výrok, který by dokumentoval životní zkušenost s pozitivním emocionálním vyladěním. Výroky, které jsme přesto kategorizovali jako pozitivní, označují spíše momentální prožitky než hlubší životní zkušenosti.

Tabulka 18: Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 6

6 / Radka

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
rozhodnost, akčnost	2/6, 27/6,
zvědavost, očekávání	4/6, 15/6, 17/6,
učení se	
uspokojení	5/6, 32/6,
podpora sebeúcty	
naděje	8/6, 9/6, 41/6,
nové zkušenosti, výzvy	36/6,
odvaha	
dobry pocit	55/6, 56/6,
sebevědomí	
stabilita, jistota okolí	30/6, 33/6, 35/6,
sociální vztahy pozitivní	26/6, 46/6,

Zdroj: Vlastní zpracování

Paní Radka působí trošku dojmem, že celý svůj dospělý život neví, co chce. Studovala pedagogickou fakultu, ale zjistila, že jí to vlastně nebaví, tak se přihlásila na jiný obor. Nastoupila do práce, ale profese učitelky jí nebavila. Mnoho let promarnila tím, že neustále, neúspěšně hledala (3/6, 6/6). Když se jí nedařilo najít zaměstnání, které by jí vyhovovalo, „naordinovala“ si nezaměstnanost (7/6). Po nějakém čase zjistila, že „není žádaná“ ani na místech, „kterými dříve opovrhovala“ (12/6). Domnívala se, že potenciální zaměstnavatelé poznali, že není dostatečně motivovaná (13/6). Práci nakonec našla u svého známého v produkční kanceláři, ale prožitý stres z nezaměstnanosti, úmrtí otce a osobní zdravotní potíže způsobily její zdravotní kolaps. Několik měsíců strávila v pracovní neschopnosti (výroky 28/6, 29/6, 31/6).

Když se Radčina situace stabilizovala, zamilovala se do mladšího muže. To jí převrátilo život naruby. Prožívala bezesporu nádherné chvíle, ale za cenu, že rozbila vlastní rodinu, opustila děti a spousta přátel a známých ji odsoudila (výroky 36/6, 37/6, 38/6, 42/6, 43/6).

Po čase přítel Radku opustil. Zatoužil po dětech, a proto si našel mladší partnerku (44/6, 45/6). Radka zůstala sama. Vztahy se svými dětmi sice urovnala, ale manžel jí „nikdy neodpustil“(46/6).

Radka stále pracuje ve firmě svého známého, ale není tam spokojená. Ani její zaměstnavatel není spokojen s ní, vyčítá jí chyby a naznačuje jí, že by si měla najít jiné zaměstnání. (47/6, 48/6, 49/6). Radka si ho hledá, ale opět není úspěšná. Zjistila, že to, co umí a v čem má praxi, není na trhu práce žádané. Navíc byla konfrontovaná i s diskriminací kvůli věku (50/6, 51/6, 52/6, 57/6, 60/6). Z jejího interview vyplynula esence výrokem 64/6: „**Vlastně vůbec nevím, co teď s tím životem můžu udělat...**“

Tabulka 19: Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 6

Název skupiny výroků	Číslo signifikantního výroku
neúspěch, neshoda	3/6, 16/6, 20/6, 21/6, 50/6, 54/6,
nejistota	1/6, 39/6, 40/6, 47/6, 48/6, 51/6, 52/6, 63/6,
zdravotní problémy	22/6, 23/6, 24/6, 25/6, 28/6, 29/6, 31/6,
neúspěch při přijímacím pohovoru	11/6, 12/6, 53/6, 57/6,
podraz, nespravedlnost	
beznaděj	12/6,
nepříjemný nátlak	49/6,
stres, vyčerpání	18/6, 19/6,
diskriminace z důvodů věku	58/6, 59/6, 60/6, 61/6, 62/6,
zklamání	7/6, 44/6,
lhostejnost, nezájem	13/6, 14/6, 34/6,
sociální vztahy negativní	37/6, 38/6, 42/6, 43/6,
rezignace	6/6, 10/6, 45/6, 64/6
strach	

Zdroj: Vlastní zpracování

6.2 Shrnutí výsledků výzkumu

Jak již bylo řečeno, účelem této práce je zachycení životních zkušeností žen ve věku střední dospělosti, nebo též 50+ s přihlédnutím k případné nezaměstnanosti. Zajímalo nás, jak ženy

ve zralém věku žijí, jakou vedou kvalitu života a jestli je nezaměstnanost jejich zásadním problémem.

Našeho výzkumu se účastnilo šest žen, ne všechny se vzájemně znaly. Každá z nich nám svým vyprávěním sdělila nějakou svou životní zkušenost, **esenci**, případně to, co je v jejím životě stěžejní, co ho utváří, vede a ovlivňuje a někdy i ničí.

Zajímavá je skutečnost, že naprosté většině zkoumaných žen nevydrželo manželství (5 : 1), žijí trvale bez partnera.

Převážná většina zkoumaných žen má zdravotní potíže psychického původu (5 : 1).

Pro všechny ženy jsou v životě zásadní dvě věci, dva pilíře: rodina a práce, přičemž poměr mezi těmito fenomény je různý. U těch, kde buď vydrželo manželství, nebo jsou ještě nedospělé děti, je důležitější rodina (Iva, Eva). Broňa se také spoléhala na zázemí rodiny, ale manželství se jí rozpadlo a navíc sleduje aktuálně rozpad partnerství u svého syna.

Dvě ženy jsou dlouhodobě rozvedeny a žijí bez partnera (Jana, Alena). Dvě jsou rozvedené, ale nemají ještě dořešené majetkové záležitosti (Broňa, Eva).

Jedna žena rozbila své manželství kvůli mladšímu muži (Radka).

V případě dvou žen byly děti po rozvodu svěřeny do péče otců (Eva, Radka).

Všechny ženy mají vzdělání. Tři jsou VŠ (Jana, Radka, Eva), dvě jsou SŠ (Alena, Iva) a jedna je vyučená (Broňa). Tři ženy jsou se svou kvalifikací spokojeny, myslí si, že je o ně na trhu práce zájem a svůj věk nevidí jako zásadní problém (Alena, Broňa, Jana). Třem ženám se nedaří své vzdělání na trhu práce využít (Eva, Iva, Radka). Také vidí svůj věk jako nevýhodu, případně se cítí být diskriminovány.

Další vzdělávání, učení se novému jako nutnost uvádí pouze jedna žena (Alena).

Tři ženy jsou si vědomy, že se musí spolehnout jen samy na sebe (Alena, Broňa, Jana).

Pouze jedna žena si neví se svým životem rady (Radka).

Původní záměr tohoto výzkumu byl získat životní zkušenosti zralých žen. Hovořit s nimi o kvalitě jejich života. První účastnice byla zvolena na základě osobního kontaktu, další systémem sněhové koule, přičemž byla sledovaná dvě kritéria: věk a osobní zkušenost s nezaměstnaností. Interview a jejich analýza ukázala, že:

- Nezaměstnanost není hlavní problém žen kolem padesátky. Ano, některé mají problém sehnat práci, ale závěry analýzy signifikantních výroků směřovaly spíše k osobnostním překážkám při hledání práce.
- Ženy po padesátce se necítí vždy diskriminovány z důvodu věku či pohlaví, mnohdy zastávají důležité pozice. Jsou velmi zodpovědné, mají zkušenosti. Pokud jsou ochotny ustoupit ze svých stereotypů, najdou práci poměrně rychle.
- Ženy těžce nesou životní „rány pod pás“, nečekaný rozpad vztahu, nemoci či smrt blízkých.
- Ženy mnohdy neodhadnou, že míra zátěže překročila únosnou mez. Velmi často se dostávají za hranice svých možností a neobejdou se bez lékařské pomoci. Trápí je pocit, že selhaly.
- Většina žen je se svou životní situací více nespokojená než spokojená.
- Ve více výrocích se odhaluje impulzivní, nepromyšlené jednání, které přináší rozladěnost, nespokojenost a disharmonii.
- Všechny ženy vidí zásadní hodnotu v partnerském – manželském životě.
- Pouze v jednom interview je cítit životní nadhled a chuť do života: „...**ženy po padesátce ve většině případů mají odstup a nadhled. Trošku víc ví, co chtějí a co nechtějí, než když nám bylo třeba pětadvacet, třicet. Řada žen na sebe má víc času, protože obvykle už děti jsou dospělé, v řadě případů poté, co děti opustí domov, i ti manželé se rozejdou, takže pokud ta žena tam třeba zůstane sama a nestresuje ji to, že nemá doma partnera, tak si myslím, že má docela široké možnosti, co s volným časem. Většinou už i ten výdělek nemusí všechno dát do rodiny a může ho použít pro sebe. Na kulturu, na cestování. Takže já třeba nevím, jestli bych svůj věk a svou situaci dneska vyměnila za to, když mně bylo pětadvacet.**“ (Jana).

Výše uvedené ukazuje, jak jsou lidské osudy rozdílné, a zároveň podobné. Všechny ženy, které vyprávěly o svém životě, spojuje zkušenost – esence: chtějí žít s partnerem, mít zázemí, mít se o koho opřít a zároveň cítit, že i ony jsou oporou pro druhého, to je esencí jejich života. Adekvátní náhradou jsou i pevné přátelské vztahy.

6.3 Doporučení pro praxi

Každý člověk, který se padesát i více let pohybuje v naší hektické postmoderní společnosti, se občas cítí „opotřebován“. Jak vyplynulo z analýz interview, účastnice našeho výzkumu se cítily natolik opotřebované, že by se bez lékařské pomoci a podpory do života vracely jen velmi obtížně.

Vyslovit doporučení pro praxi, když už je problém nastolen, je obtížné. Můžeme doporučit mladším, aby nepodceňovali zkušenosti starších. To je obecná pravda, která platí nejen pro ženy, ale i pro muže. Pokud se podaří vést plnohodnotný život a kromě povinností mít i zájmy a koníčky, budou se nám nástrahy přicházejícího stáří překonávat snadněji.

Velmi bychom ocenili, kdybychom na základě tohoto výzkumu mohli definovat radu, jak předejít ztrátě zaměstnání. Toto se nám bohužel nepodařilo vyzkoumat. Většinou v těchto situacích je ve hře tolik faktorů, že je jedinec proti rozhodnutí významné osoby bezmocný. Co ale může ovlivnit, je jeho připravenost ke změně. Kdo uvěřil tvrzení, že celoživotní vzdělávání je nezbytné a činí to, je ve výhodě. V době, kdy se nám dobře daří, a jsme v pohodě, bychom mohli trénovat cizí jazyk nebo oprášit řidičák.

Tento výzkum nám také ukázal, že „kvalitní vzdělání“ i „dobrá praxe“ nejsou stoprocentní zárukou uplatnitelnosti na trhu práce. Jsou ale velmi dobrým východiskem pro naši flexibilitu. Jde jen o to, překonat vlastní stereotypy.

Dobrou radu pro praxi najdeme ve vybraných výrociích paní Aleny. Pochopila, co požadují potencionální zaměstnavatelé, a porovnala to se svými představami. V tom, co se jí původně zdálo nevýhodné, našla pro sebe výhodu a práci získala, dokonce si mohla vybrat z více nabídek.

Ve výpovědích účastnic tohoto výzkumu zaznělo, že hodně životních peripetií se snáze zvládlo s podporou přátel. Tuto zkušenost bychom měli mít na paměti a o přátelské vztahy bychom měli celoživotně pečovat. Není to vždy jednoduché. Stačí jedno dvě stěhování a přátelství se snadno rozpadnou. Pokud si ale budeme vědomi toho, že vybudovat nové přátelství je obtížnější než pečovat o staré, neohrozí nás ani velká vzdálenost.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se zaměřila na kvalitu života žen ve středně dospělém věku zejména s přihlédnutím k nezaměstnanosti. Cílem bylo získat informace o životních zkušenostech těchto žen a najít v nich obecně použitelný návod či poučení pro ty, které do této životní etapy vstupují.

Předpokladem pro splnění cíle diplomové práce bylo důvěrné nahlédnutí do soukromí známých i cizích žen. Přestože původní záměr a předpoklad byl, že hovořit se bude především o nezaměstnanosti a o problémech s ní souvisejících, nezaměstnanost se ukázala jako méně významný problém. Ne všechny ženy jsou ve svém zaměstnání spokojeny, ale pracují a nejsou bezprostředně ohroženy existenční nejistotou.

Téměř všechny ženy mají nebo měly zdravotní potíže v důsledku psychické zátěže, které byly dlouhodobě nebo velmi intenzivně vystaveny. U poloviny zkoumaných žen můžeme hovořit o velké vnitřní síle a vyrovnanosti, které jim pomohly překonat životní úskalí. I když jejich prožitky byly těžké, hovořily o nich s vyrovnaností a nadhledem.

To, co bylo očekáváno v úvodu, tedy věková diskriminace při hledání práce, se nepotvrdilo. Pouze jedna žena se s ní setkala naprosto transparentně, ostatní připouští skrytou diskriminaci v případech, kdy se ucházely o nabízenou volnou pracovní pozici, ale ze strany zaměstnavatelů nedostaly žádnou reakci.

Tento výzkum naopak ukázal, jak významnou roli v životě žen hrají uspořádané vztahy s partnerem a rodinou obecně, neboli špatné sociální vztahy ovlivní kvalitu života negativně. Jak bylo zmíněno v teoretické části této práce, podstatou kvality života je plnění si životních i dílčích cílů. Čím lépe se to ženám daří, tím kvalitnější život vedou.

Tato práce si dala za cíl vyslovit i reálné doporučení, jak využít životní zkušenosti při zvládnání životních mezníků ve věku kolem padesátky. Životní příběhy zkoumaných žen můžeme zobecnit následovně: s přibývajícím věkem lze očekávat častější a intenzivnější negativní životní prožitky. Abychom lépe dokázali odolat, nabízí se možnost poučit se ze zkušeností zkoumaných žen. To znamená směřovat své aktivity ke smysluplné využitelnosti, užívat si větší i drobné radosti a věnovat dostatek pozornosti nejen svému okolí ale i sobě sama.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ARRIEN, Angeles, *Druhá polovina života*. 2008. Synergie Publishing SE. ISBN: 978-80-7373-260-1
- [2] BAKOŠOVÁ, Zlatica, *Sociální pedagogika ako životná pomoc*. 2008. Bratislava Public promotion. ISBN 978-80-969944-0-3
- [3] BECK, Ulrich. *Riziková společnost*. 2004. Praha, SLON. ISBN: 80-86429-32-6
- [4] BUDOVSKI Monica a Michael NOLLERT. 2010. *Soziale Ungleichheiten*. Zürich, Seismo Verlag, ISBN: 978-3-03777-067-2
- [5] BUCHTOVÁ, Božena a Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLEOUCKÝ. *Nezaměstnanost. 2., přepracované a aktualizované vydání*. 2013. Praha, Grada Publishing. ISBN: 978-80-247-4282-3
- [6] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2010. Brno: Paido. ISBN: 978-80-7315-185-0
- [7] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, *Psychologický slovník*. 2000. Praha, Portál. ISBN: 80-7178-303-X
- [8] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. 2005. Praha: Portál. ISBN: 80-7367-040-2
- [9] HRONÍK, František, *Jak najít zaměstnání*. 2009. Brno: Motiv Press. ISBN: 978-80-904-333-7
- [10] HRONÍK, František, *Jak se nespálit při výběru zaměstnanců*. 1999. Brno: Computer Press. ISBN: 80-7226-161-4
- [12] KRAUS, Blahoslav, *Základy sociální pedagogiky*. 2008. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0643-9
- [13] KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Psychologie pocitů štěstí*, 2013. Praha, Grada Publishing. ISBN: 978-80-247-4436-0
- [14] KŘÍŽKOVÁ, Alena a Hana HAŠKOVÁ, *Průzkum veřejného mínění o postavení žen na trhu práce*, 2003. Závěrečná zpráva, studie, Praha, Sociologický ústav AV ČR,
- [15] KŘÍŽKOVÁ, Alena a Zdeněk SLOBODA, 2009. *Genderová segregace českého trhu práce*, Sociologická studie, Praha, Sociologický ústav AV ČR,

- [16] LORENZ, Konrad. *Osm smrtelných hříchů civilizace*. 2014. Praha: Nakladatelství LEDA. ISBN: 978-80-7335-239-4
- [17] MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 2002. Český Těšín. Finidr. ISBN: 80-86429-08-3
- [18] MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost, Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. 2002. Praha. Portál. ISBN: 80-7178-624-1
- [19] NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie téměř pro každého*. 2004. Praha. Akademia. ISBN: 80-200-1198-6.
- [20] NOVÁK, Tomáš. *Sebedůvěra - cesta k úspěchu*. 2015. Praha. Grada Publishing. ISBN: 978-80-247-5445-1
- [21] ORLITA, Vlastimil. *Jak získat vysněnou práci*. 2015. Praha. Albatros Media. ISBN: 978-80-265-0371-2
- [22] ŘEZÁČ, Milan. *Sociální psychologie*. 1998. Brno. Paido. ISBN: 80-85931-48-6
- [23] ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2004. Praha. Portál. 2. vydání. ISBN: 80-7178-829-5
- [24] SIEGEL, Zbyněk. *Jak hledat a najít zaměstnání*. 2012. Praha. Grada. ISBN: 978-80-247-4407-705-8
- [25] SIROVÁTKA, Tomáš. A kol. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. 2006, Brno, MU FSS, ISBN: 80-7326-104-9
- [26] ŠVARŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2007. Praha. Portál. ISBN: 978-80-7367-313-0
- [27] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 2004, Praha, Portál. 3. vydání, ISBN: 80-7178-802-3
- [28] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II, dospělost a stáří*. 2007. Praha. Nakladatelství Karolinum. ISBN: 978-80-246-1318-5
- [29] VÁGNEROVÁ, Marie, *Základy psychologie*, 2004. Praha, Nakladatelství Karolinum. ISBN: 978-80-246-0841-9
- [30] VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. 2008. Brno. Masarykova univerzita. ISBN: 978-80-210-4627-6

Internetové zdroje:

- [31] *Český trh práce optikou genderových statistik*. ©2001-2016 APERIO. [online]. [cit.2015-12-29]. Dostupné z <http://aperio.cz/210/cesky-trh-prace-optikou-genderovych-statistik>
- [32] *Již druhý rok v České republice klesá nezaměstnanost*. © 2016. Český statistický úřad. Statistika&My. [online]. [cit.2016-01-21]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2015/06/jiz-druhy-rok-v-ceske-republice-klesa-nezamestnanost/>
- [33] *Kvalita života*. Sborník příspěvků z konference konané dne 25.10.2004 v Třeboni. [online]. [cit.2016-03-29]. Dostupné z: <https://www.ipvz.cz/seznam-souboru/515-kvalita-zivota-sbornik-prispevku-z-konference-konane-25-10-2004vtreboni.pdf>
- [34] *Postavení žen na trhu práce v ČR a EU (II)*. www.feminismus.cz (2003). [online]. [cit.2015-12-30]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/postaveni-zen-na-trhu-prace-v-cr-a-eu-ii>
- [35] *Statistická ročenka trhu práce v České republice 2014*, vyd. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2015, ISBN: 978-80-7421-093-8. [online]. [cit.2016-02-29]. Dostupné z www.mpsv.cz/cs/10
- [36] *Výzkum: počet lidí nad 50 let roste, jejich diskriminace v práci neubývá*. Zpravodaj Šance. Projekt Sladování rodiny a práce – šance pro Čelákovice. Březen 2014. [online]. [cit.2016-01-20]. Dostupné z: http://www.rc-routa.cz/media/uploads/rodina_a_prace/vyzkum_zeny_50_prace.pdf
- [37] *Zaostřeno na ženy a muže* (Strukturální mzdová statistika ISPV, IS-Plat), 2007. [online]. [cit.2016-01-03]. Dostupné z: <http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/kapitola/1413-08--14>
- [38] *Zaostřeno na ženy a muže* (Výběrové šetření pracovních sil, zaměstnanci podle klasifikace zaměstnání KZAM), 2007. [online]. [cit.2016-01-03] Dostupné z: <http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/kapitola/1413-08--14>
- [39] *Ztrátu zaměstnání provází ztráta sebeúcty*. ©Doktoronline.cz. [online]. [cit.2015-12-29]. Dostupné z: <http://www.doktoronline.cz/clanek/882-Ztratu-zamestnani-provazi-ztrata-sebeucty.html>

Periodikum:

- [40] *Prevence. 10/2010.* Praha: Občanské sdružení Život bez závislostí ve spolupráci s vydavatelstvím Coolish Press. 2010. ISSN:1214-8717

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AV	Akademie věd.
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
PC	Počítač
Sb.	Sbírka

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Graf č. 1.</i>	<i>Důležité okolnosti v životě ženy</i>	<i>str. 13</i>
<i>Graf č. 2.</i>	<i>Zastoupení článků o mladých lidech a seniorech z celkového počtu článků</i>	<i>str. 17</i>
<i>Graf č. 3.</i>	<i>Záleží na věku v oblasti zaměstnání?</i>	<i>str. 19</i>

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1. Pořadí důvodů, proč ženy pracují ...	str. 14
Tabulka č. 2. Význam věku na trhu práce ...	str. 19
Tabulka č. 3. Výběr okresů ČR s nejvyšší nezaměstnaností ...	str. 20
Tabulka č. 4. Výběr okresů ČR s nejnižší nezaměstnaností ...	str. 21
Tabulka č. 5. Tematický podklad pro interview ...	str. 43
Tabulka č. 6. Charakteristika účastnic výzkumu ...	str. 45
Tabulka č. 7. Kategorie významových okruhů ...	str. 46
Tabulka č. 8. Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 1 ...	str. 47
Tabulka č. 9. Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 1 ...	str. 48
Tabulka č. 10. Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 2 ...	str. 49
Tabulka č. 11. Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 2 ...	str. 49
Tabulka č. 12. Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 3 ...	str. 51
Tabulka č. 13. Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 3 ...	str. 51
Tabulka č. 14. Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 4 ...	str. 52
Tabulka č. 15. Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 4 ...	str. 53
Tabulka č. 16. Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 5 ...	str. 55

Tabulka č. 17 Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 5 ...	str. 55
Tabulka č. 18 Kategorizace signifikantních výroků s pozitivním emocionálním vyladěním č. 6 ...	str. 56
Tabulka č. 19 Kategorizace signifikantních výroků s negativním emocionálním vyladěním č. 6 ...	str. 57

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI: Signifikantní výroky Alena

Příloha PII: Signifikantní výroky Broňa

Příloha PIII: Signifikantní výroky Eva

Příloha PIV: Signifikantní výroky Iva

Příloha PV: Signifikantní výroky Jana

Příloha PVI: Signifikantní výroky Radka

PŘÍLOHA P I: SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY ALENA

1. SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY / ALENA	
1.	Do situace, kdy jsem byla bez práce, jsem se dostala v roce 2010. To je před pěti lety a je to zároveň rok, kdy mi bylo padesát.
2.	Byl to obecně takový rok změn. Říkala jsem si, co po té padesátce nastane, že už budu řešit jen sama sebe. Tak jsem opravdu řešit sama sebe začala...
3.	... v té době už jsem nebyla jako zaměstnanec, už jsem udělala nějaký takový rozhodnutí asi rok před tím, když jsem odešla ze zaměstnaneckého poměru, protože mi tam nevyhovovala spousta věcí.
4.	... jsem začala spolupracovat s firmou na živnostenský list. No, byla to změna, co se týká práce, jedna z největších v mém životě...
5.	Bylo to docela náročné, než jsem si na ten nový způsob zvykla. Každopádně bylo to o tom, že jsem se musela naučit pracovat jinak, naučit se spoustu nových věcí a hlavně úplně jiným stylem. Bylo to hodně o samostatnosti, ale na druhé straně, co jsem sama ne získala, protože to bylo hlavně poradenství pro firmy v oblasti personalistiky, takže co jsem sama ne získala, to jsem neměla.
6.	Na té pozici jsem byla asi rok a půl a bylo to těžký, to nezastírám, bylo to těžký, i když zajímavý.
7.	... ta firma změnila svůj přístup, začala více tlačit na výsledky a to docela takovým tvrdým způsobem, tak jsme došli do bodu, kdy mi jednoho dne řekli, že si myslí, že na to nejsem disponovaná a den ze dne jsem v podstatě na té pozici skončila.
8.	Takže jsem se ocitla v situaci, kdy jsem byla bez práce, no a dlouhodobě žiju sama, takže se musím spoléhat jenom sama na sebe.
9.	A ještě se mi v té době stal nějaký úraz na kole, takže bylo to docela takové náročné období.
10.	První věc, která nastala, šla jsem se zaregistrovat na úřad práce. Mohla jsem jít na neschopenku, protože jsem byla, jak jsem řekla po úraze, ale to mě, přiznám se,

	nenapadlo. Takže jsem byla na úřadu práce a přemýšlela jsem, jakým směrem se dál vydám.
11.	Jestli se vrátit zpět k tomu, co jsem dělala před tím, to znamená vrátit se do personalistiky, vrátit se do pracovního poměru, anebo zkusit něco úplně jiného.
12.	V té době jsem měla ještě nějakým způsobem ohrožené bydlení. Majitel domu po mně chtěl, abych se odstěhovala.
13.	A žila jsem s dospělým synem a ve finále jsem zjistila, že syn je nemocný a má nemoc, která je nevyléčitelná, chronická a docela náročná.
14.	Zkusila jsem několik výběrových řízení, to jsem si říkala, že se zkusím vrátit zpět do personalistiky, do té klasické, do firmy. Ale nedopadlo to. Důvody nevím, nikdy mi je nesdělili. Jestli to bylo věkem, bylo mi ten rok padesát, nebo ty důvody byly jiné, to dodneška nevím.
15.	Každopádně po těch několika zkušenostech, které jsem udělala, jsem se rozhodla, že se k tomu už vracet nechci, a začala jsem přemýšlet, jak se uživit jiným způsobem. Jestli jít úplně mimo obor, nebo u té personalistiky zůstat.
16.	Nakonec za mnou přišla nějaká nabídka a já jsem u personalistiky zůstala, ale na živnostenský list. Začala jsem podnikat a začala jsem firmám hledat nové zaměstnance stejným způsobem.
17.	Nebylo to vůbec jednoduché, protože jak jsem říkala, byly problémy s bydlením, problémy se synem, když se to všechno událo v jedné době, tak jsem se z toho začala hroutit.
18.	Bylo toho na mě strašně moc, byla jsem na všechno sama. A v té době jsem si uvědomila, že to nevydržím, že je to tak náročný, jsem na všechno sama a nemám nikde pomocnou ruku.
19.	Samozřejmě na úřad práce jsem chodila, ale přístup úřadu práce byl takový, že mě spíš dostával do hlubších depresí, než že by mi tam podali pomocnou ruku.

20.	Já už jsem potom věděla, že chci začít podnikat, že si chci obnovit živnostenský list, který jsem v té době už měla založený, a úřad práce mě vůbec nepodporoval, naopak, žádnou práci mně nenabízel, ale nutil mě do „akčních plánů“...
21.	... jsem jim říkala, že nějaký plán mám a že chci do toho podnikání pustit. Dokonce jsem zpracovala velký projekt, kde jsem požádala o nějakou dotaci, která mi byla bez uvedení jakýchkoliv důvodů zamítnuta.
22.	Takže když jsem zjistila, že opravdu jenom já sama sobě mohu pomoci, tak jsem cíleně vyhledala psychiatra, s tím že když jsem vylíčila svoji situaci, tak samozřejmě ihned nabídl antidepresiva. Takže jsem byla asi rok na antidepresivech.
23.	V té době jsem si dokázala..., díky tomu, že mě farmacie podržela, tak jsem vyměnila byt, začala jsem podnikat, našla jsem si pár klientů, pro který jsem začala pracovat, a zvládla jsem i to, že jsem se nějak musela srovnat s tím, že ten syn je nemocný a nikdy zdravý nebude.
24.	... docela vlastně si vybavuju výběrové řízení, které probíhalo v Praze, bylo to pro jednu z velkých pojišťoven, kdy jsem prošla pohovorem, potom jsem zpracovávala nějakou SWOT analýzu a postoupila jsem asi do třetího kola, kdy bylo..., kdy jsme se domluvili, že už půjde jenom o to, stanovit nějaký termín, kdy to třetí kolo proběhne...
25.	... místo toho, aby mi poslali termín, tak mi napsali naprosto cizí, nebo takový neosobní email, že děkují, že výběrové řízení pro mě skončilo.
26.	Tenhle (pohovor)si pamatuju, protože tam jsem se dostala nejdál. Jinak tam, kam jsem psala a třeba se mi ani neozvali, nebo mě rovnou zamítli, to už si nepamatuju.“
27.	Myslím si, že to co jsem jednak vystudovala, čemu jsem se věnovala a vlastně spousta let se snažila na sobě pracovat a i když jsem nevystudovala, oficiálně jsem žádné vyšší vzdělání nezískala, ale vždy jsem procházela nějakým vzděláváním, byly to intenzivní výcviky a podobně, tak si myslím, že to je oblast, kde mám co nabídnout.

28.	A problém není v tom, že by o to na trhu práce nestáli zaměstnavatelé, spíš je to o tom, že já jsem si to musela v hlavě trošku přerovnat v hlavě.
29.	... pracovní poměr jako takový není záruka jistoty, že... pokud ty své zkušenosti, znalosti, dovednosti nabídnu jiným způsobem, to znamená, že nebudu zaměstnanec, ale budu spolupracovat na živnostenský list, tak potom o mně zájem je.
30.	Mám tu zkušenost, že když jsem v posledních pár měsících udělala nějakou životní změnu, a dostala jsem čtyři nabídky na spolupráci.
31.	Uvažovala jsem o něčem dalším, týkalo se to mé lásky ke knihám. Uvažovala jsem o nějakém antikvariátu s kavárnou, ale zůstalo to ve fázi přání a snů.“
32.	Ano, vyžaduje to investici a podporu, kterou jsem neměla.
33.	Na rodinu jsem se, dá se říct, vůbec neobracela, protože se nestýkáme zase tak často. Partnera nemám. Tak to bylo na mně.
34.	Ale pán Bůh zaplať, že mám spoustu kamarádek, dobrých kamarádek. Ty mě nikdy nenechaly padnout. A jak jsem zmiňovala, že jsem byla rok na antidepresivech,...byl to rok a v podstatě díky mým kamarádkám jsem to přežila.
35.	Postupně jsem se postavila na vlastní nohy, syn se naučil žít se svojí nemocí a dá se říct, že jsem se od toho nějakým způsobem odpíchla, kamarádky jsou jedny z těch podpůrných noh, které mně pomohly.
36.	Dnes po pěti letech samostatného podnikání jsem se rozhodla pro nějakou změnu. Jednak jsme se osamostatnili se synem, protože jsem si uvědomila, že možná je už schopen žít se svou nemocí sám (=samostatně), což se nám samozřejmě oběma ulevilo, protože synovi bylo letos třicet let, takže už bylo opravdu načase.
37.	Už nechci pracovat jako zaměstnanec, ani jsem neuvažovala o tom, že bych vstoupila znovu do pracovního poměru v nějaké společnosti, spíš jsem si řekla, poté, co jsem pět let přežila, byla jsem sama, neměla jsem naprosto žádnou podporu a dokázala jsem ... přežít. Tak využít těchto zkušeností a začala jsem si hledat práci nebo spíš externí spolupráci na živnostenský list.

38.	Začala jsem v půlce listopadu spolupracovat s jednou firmou, začala jsem se školit, učit se nové věci. To mám ráda, i když to nejde tak jako v mladším věku.
39.	... pochopila jsem, že pokud to nezvládnou, tak nemám šanci. Tak dělám všechno proto, abych to dokázala. Musím říct, že se přede mnou otevírá nová kapitola ...života.!
40.	Pro mě je důležitý, aby ta práce byla smysluplná a aby mě někam posunovala. Pokud tento pocit z práce nemám, tak ji nemůžu dělat.

PŘÍLOHA P II: SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY BROŇA

	2. SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY / Broňa
1.	No, o práci jsem přišla vlastně v padesáti, přesně v padesáti. A dá se říct, že nejen o práci, ale i o manželství a o všechno, co jsem budovala.
2.	Jsem vyučená prodavačka a pracovala jsem na letišti. Prodavačku jsem dělala asi pět let a zbytek jsem pracovala na tom letišti jako skladnice.
3.	„Dvacet čtyři roků, to znamená po mateřské Martinové, toho mladšího syna jsem nastoupila hned tam. No a až do té mé padesátky, kdy se tady ten provoz rušil a stěhoval se do Náměště.
4.	„No, tisíc lidí bylo propuštěno, zhruba dvě stovky odcházely do Náměště a osm set zůstávalo tady v Přerově.
5.	„No, myslím si, že asi takových třicet procent asi. Určitě to nebylo víc, těch žen. Určitě ne.
6.	My jsme to věděli, ale doufali jsme, že se to nějak překlene. Ale nevyšlo to. A dá se říct, že celý život prožijete v jednom zaměstnání a na staré kolena hledat nové zaměstnání, v jiné době...
7.	... a teď shánět něco a začít něco v padesáti od začátku, to není bůhví co.
8.	... manžel vlastně pracoval v zahraničí, tudíž jsem viděla tu jistotu v tom, že když přijdu o práci, tak nebudu muset shánět za každou cenu jakékoliv zaměstnání. Že si budu moct vybrat a budu moct najít zaměstnání takové, které mě bude bavit. A které bude... abych v něm mohla dožít do důchodu, třeba.
9.	A dopadlo to jinak, manželství skončilo a musela jsem hledat zaměstnání takové, protože jsem zůstala úplně bez peněz.
10.	... abych hlavně měla práci a peníze a měla z čeho žít a právě to, co jsem si myslela, že budu vlastně si moct vybrat, tak to šlo stranou. A priorita byla hlavně mít z čeho žít.“

11.	Byla jsem ráda, že jsem nastoupila. Tam se mnou opravdu neřešili věk, protože když jsem se jich fakt ptala, jestli nejsem pro ně stará, oni mi volali, že jsem tím konkurzem prošla, tak mi bylo řečeno, že proč se tím zabývám, že ne.
12.	Byla to pásová výroba, třisměnný provoz.... Ten třisměnný provoz nebyla taková hrůza, jako spíš ta pásová výroba. Hrůza!“
13.	Tak jako bych řekla, že člověk si zvykne na všechno.
14.	To mi nedělalo vůbec žádné problémy. Naopak jsem zjistila, že má člověk víc volna, víc si vyřídí.
15.	... od května jsem nastoupila do MEOPTY, kde nedělám pásovou výrobu.
16.	Je to teda něco úplně jiného, než je moje profese.
17.	Já už jsem chtěla trojsměnnej. Protože ty příplatky taky přece přihodily ještě nějakou korunku navíc a mně to jako nevadilo.
18.	Po dvaceti čtyřech letech pracovní mezi chlapama, tedy z osmdesáti procent s chlapama a tady s ženskýma, je sto a jedna. ... Hrůza! Protože ony řeší ty drby a pomluvy. To co ony mezi sebou řeší, to jsem nikdy nedělala a na starý kolena toto poslouchat.
19.	Myslím si, toto by mohla být ta práce, kde bych mohla vydržet, doufám, do důchodu.
20.	„Tady jsem se neptala, tady věděli ihned, kolik je mi let, protože jsem na ně vlastně dlouho čekala, než se uvolnilo místo. Takže oni to věděli hned od začátku. A ba naopak, kolem mě je tak pět procent, jinak jsou všechny tak v mém věku i starší.“
21.	No, dvacet čtyři let jsem dělala s mým kolegou, který mi dělal šéfa na letišti. A teď dělám podřízenou jeho manželce, ... kde mi dělá šéfovou jeho manželka.
22.	Věděl, že jsem přišla o tu práci a že se mi rozpadlo manželství a to všechno.

23.	Jenže ono tam tehdy volno nebylo. Já potřebovala nastoupit do práce ihned, nemohla jsem čekat půl roku.
24.	Kdybych to brala takto, tak jsem mohla žít devět měsíců jenom z toho odstupného a pak třeba využívat teprve podporu.
25.	... pro mě bylo v té době nejlepší nastoupit do práce a jít mezi lidi.
26.	... já jsem samozřejmě narozená v době, kdy lidi nebyli zvyklí nepracovat, že. Já bych takhle neuměla žít, že jsem nepotřebná asi.
27.	... mi bylo mezi lidma psychicky rozhodně líp než doma. To je stoprocentní pravda. Myslím, že moje psychické problémy, co jsem měla, by trvaly velmi dlouho, kdybych do té práce nešla.
28.	Antidepresiva jsem brala si tři měsíce. A nějaké prášky na zklidnění beru i teďka. Když se rozhodím, tak ... Beru teda udržovací, které nejsou silné a antidepresia beru jenom při velkém stresu. Což bylo zase teďka znova s Martinem, že.
29.	... i s dospělými dětmi jsou starosti. Bohužel ... když se to tak vezme, během půl roku bez práce, bez manžela a teď syn, vlastně jejich vztah se rozpadl.
30.	Proto ty prášky beru. Já se za to nestydím, takových je spousta a nebýt těch doktorů, nevím, jak by to dopadlo.
31.	Ale na něco byl ten rozpad manželství dobrej. Že jsem se dala po patnácti letech dohromady se svou sestrou.
32.	Ona teda dostala rozum, já taky, nebo ta bolest nějak... že tady aspoň zůstalo tady něco v té rodině. Něco zdravýho, jak já říkám.

PŘÍLOHA P III: SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY EVA

3. SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY / Eva	
1.	... vždycky je to o nás a o tom, jakým způsobem jsme schopni nechat se zatlačit tam, kam vás ten druhý tlačí, Neumět říkat ne.
2.	...Můj exmanžel je velice silná osobnost, ... byl to velice schopný člověk...
3.	... ale tikají tam biologické hodiny...
4.	... ve výsledku jsem zjistila, že je to člověk, který mi nevoní, že je to velký cholerik,...
5.	...jede takový ten jeho monolog, kterým vám sděluje, jak jste neschopná, co všechno máte dělat, že on je lev a to je nejlepší znamení pod sluncem a že to to nejlepší, co mu kdo udělá, je to že si to udělá on sám, nikdo jiný není schopen udělat nic lepšího
6.	Je to velký brněnský patriarcha, já jsem holka z vesnice, takže i takovéto vnímání rozděluje potom ve výsledku v rámci výchovy vlastních dětí...
7.	Jakmile nemáte děti, tak ty problémy nejsou tak výrazné. Ony se potom najednou objevují s pohledem na výchovu dětí.
8.	A já jsem taková celkem... klidný člověk, spíš flegmatik, ale můj ex mě dostal do té fáze, že jsem se začala klepat,...
9.	A byly tam i prokopnuté dveře do koupelny. Protože to byla jediná místnost, kam jsem se před ním mohla schovat
10.	Takže já když jsem třeba vysávala, tak pro něho (manžela) je vysávání ok, ale musíš před tím utřít prach.
11.	„Máš utřený prach?“, já říkám no jasně, abych měla od něj klid.
12.	...a on na mě řval, že jsem zlodějka, tak já jsem šla do pole... bylo tam oraniště. Prostě bylo to šílený s ním. ...
13.	Řekla jsem našim, že svatba není důležitá. Ale můj taťka z vesnice řekl: „No jo, ale co by tomu řekli sousedé?“

14.	Dnes už je mi jedno, co si kdo o mně bude myslet. Nikdo nežije můj život.... Je jednoduché hodit špínu. Ale to bahno se sesune a flek tam zůstane....
15.	Já vždycky vnímám i tu protistranu a to se mi vymstí... nevyplácí.
16.	Třeba i v práci. Já si řeknu, aha, oni jsou chudáci, tak nejsem schopná si říct o ty peníze, který bych měla mít.
17.	Když jsme se pak rozváděli, ta já jsem přemýšlela nad střídavou péčí. Já blbec! Víte, děti mají jen jednu mámu a jednoho tátu. A když oba dva milují ty děti, tak proč... Je to o domluvě.
18.	Já jsem v některých věcech tak trochu střelená. A třeba když jsem s ním šla, tak jsem chvíli šla krok-sun-krok, prostě poskočila jsem.
19.	Ale on ne. Tady nesmíš jít, tady ano, tady je to vyznačený... On mi v podstatě říkal, na co se v televizi můžu dívat, na co ne...
20.	Byl mladší o rok a půl než já. ...Vystudoval stavařinu, ale je to velice inteligentní člověk. Neskutečně inteligentní.
21.	A když si potom dá tu kravatu s oblekem, on vládne slovy a slovíčky. O všem měl povědomí...
22.	A tak dokáže zpracovat i ty lidi.... Je velký manipulátor.
23.	On (manžel)si je (děti) také předpřipravoval na ten rozvod.
24.	Byl pro ně kdykoliv. On záhy pochopil, že si děti musí naklonit na svou stranu...
25.	„No podívejte, maminka si tady leží. Jenom leží a brečí...“
26.	On byl schopen si zaplatit, on je úžasný společník.
27.	On přijde do prostoru a začne společnost bavit.
28.	Má velmi vysoké sebevědomí je schopen ušlapat do země.
29.	U známých je ale oblíbený.
30.	Oni si myslí svoje, ale do očí by mu nic neřekli. Na gymplu mu říkali Rýpale, co všechno vysvětluje.

31.	Já jsem si vzala Rýpala. Nebyla jsem schopná rozeznat, že toto pro mě do života nebude.
32.	...a musela jsem ležet. A on hned použil proti mně, přišel a řekl synům: „No, podívejte, maminka támhle leží. Nic nedělá, leží...“
33.	„Vaše babička, (tchýně) taky měla boreliózu. A všechno dělala. Jak to že vaše maminka není schopná?“
34.	Býval mi nevěrný, to byly ty výjezdy po celé republice.
35.	Já jsem na něm byla v té době naprosto závislá. Neměla jsem auto, takže jsem čekala na větší nákupy s ním, neměla jsem peníze, dostávala jsem od něho deset tisíc, což se potom ptala i ta soudkyně, jestli si myslí, že je to dost.
36.	Nevěděla jsem, kolik on bere.
37.	Potom už byl jediný majitel firmy, společníka vyplatil. Ale ve stavařině je to tak, že to co je na papíře nikdy neodpovídá realitě. ...Vím o věcech ...odkud měl manžel zakázky, ale je to nedohledatelné... On dělá sanační zajištění budov, spoustu věcí pod zemí, takže se věci „zahrabávají“. Nedají se dokázat.
38.	...já jsem se potýkala s tou boreliózou. Dlouho se nevědělo, co mi vlastně je.
39.	Měla jsem problémy s cévami, se srdíčkem... Až po třech letech mě doktor S. postavil na nohy.
40.	A potom jsem byla s Kryštofem v lázních, měl pořád nějaké problémy. Nechtěla ho ani mateřská školka. Ale na to můj ex už zapomíná, teď řekne: „Maminka ho nechtěla dávat do mateřské školky...“
41.	Býval nemocný, ale měl ještě jeden syndrom. Měl větší objem plic než hrudníčku. Nadechl se, ale nemohl už vydechnout.
42.	Já jsem tedy vystudovala a pak jsem byla půl roku ve Francii. Měla jsem tam stipendium a pak jsem tam ještě asi tři čtyři roky jezdila v rámci Unie architektů do pětatřiceti let. Hrozně fajn to tam bylo.

43.	Než jsme se seznámili, tak jsem pracovala v Hexaplanu a potom jsem šla na volnou nohu...
44.	Mezitím jsem byla v Domimtexu. To byla společnost, která dělala interiéry a to mě baví.
45.	Já, která kdysi dělala na škole urbanismus! Tak ty interiéry, kuchyně mě baví, dá se to představit.
46.	Moje sestřenka doktorka mi doporučovala, abych neměla další miminko, ... měla jsem dost zdravotních problémů, léčila jsem se s imunitou. Ale můj ex se rozhodl a u mě to jde lehce a bylo to.
47.	Takže jsem ještě chodila do práce, a když se Kryštof narodil, tak jsem teprve začala mít zdravotní problémy. Nikdo nevěděl, co to je.
48.	Skončila jsem nejdřív na gynekologii, pak na psychiatrii a nakonec na infekčním. Kde jsem měla být hned. Borelióza.
49.	Všichni se na mě dívali přes prsty....
50.	Měla jsem únavový syndrom a srdíčko mi šlo pomalu...
51.	Do toho jsem se starala o Kryštůfka. Sem tam přišla tchýně a vyvezla ho ven v kočárku. Ale že by tam někdo byl se mnou, že by se někdo staral o mě, to ne.
52.	Prvního půl roku mi vozili z práce (od manžela) jídlo, měla jsem to potom vyčítáno, tak pro mě byl problém sejít si dvě patra pro to jídlo.
53.	Dnes si tu únavu a vyčerpání už sama nedovedu představit, ale prostě bylo to tak.
54.	To zdravému člověku nevysvětlíte. On nikdy nebyl nemocný a jel jako buldozer.
55.	Chtěla jsem jít do své původní práce, ale tím. Že jsem to nestihla do tří let, tak vám nikdo místo nedrží.
56.	Myslím, že kdybych tenkrát práci dostala, mohlo být všechno jinak. Ale nedostala jsem ji.
57.	. Neuměla jsem na počítači, já jsem v podstatě prošvihla tu dobu, kdy se počítače zaváděly, kdy se učí na těch počítačích.

58.	Někdy v devětatřiceti jsem byla v lázních Luhačovicích a tam jsem začala dělat reiki. ... Sama na sobě jsem vyzkoušela, že to funguje.
59.	A když jsem byla fyzicky oslabená a ta dáma etopedka na mě šáhla...poznala jsem něco, co je úžasného...
60.	Babička a dědeček z tatínkovy strany bydleli kousek ode mě, ale nefungovali, jak by měli. Byli ještě aktivní pracovně.
61.	Spíš jen dědeček občas chodil a ... věnoval se Pětovi.... Babička byla dáma. Nejlépe všechno sepsat na papír, jak by všechno mělo být. Moje mamka tomu nechtěla věřit.“
62.	Oni měli na syna (na manžela) tak velké nároky, které on nebyl schopen splnit a dál je přenášel na nás, na rodinu.
63.	Takže kluci ve dvou letech už museli jíst příborem. U stolu byl teror.... Jenom kritizoval. Bylo mi z toho na zvracení, já jsem toto doma nezažila.
64.	... já když jsem udělala reiki, tak jsem to hodně pochopila. A paradoxně ty dva roky, než jsme se začali rozvádět, byly naše nejlepší. A on (manžel) mi to i řekl.
65.	U pana architekta jsem se zaučovala, ale do toho Kryštůfkovy nemoci, takže jsem tady měsíc a půl, tamhle další měsíc chyběla. Byla jsem u něho bez nároku na finance, nebyla jsem zaměstnaná, šlo o to zaučení na počítači.
66.	Peťula si zlomil pět obratlů, takže byl úplný ležák. Jel na bobech na ledové ploše. Byl ležák, měl krunýř.
67.	Obvolávala jsem jeho (Pětovy) spolužáky, dopisovala mu sešity, starala se o nemocného Kryštofa, sama jezdila do nemocnice na infuze na to antibiotikum. Ale to si nikdo není schopen uvědomit. A jste tam mezi čtyřma stěnami.
68.	Ale manžel chtěl, abych šla do práce. Ale kdy? A když se dělalo něco u nás doma, tak zase jsem to byla já, kdo musel pohlídat řemeslníky. A já jsem taková, že jim něco musím nachystat. Tak jsem vařila...
69.	A když potom přijde do uklizeného bytu, tak nevidí, co tomu předcházelo.... Já v rámci té domácnosti jsem byla šťastná, že to dávám.

70.	On chtěl mít takovou rodinu, jak byl zvyklý. Maminka (něco jako) poradkyně ministra zemědělství, tatínek ředitel zahraniční firmy. Jeho žena architektka a ... nic. Nechce jít do práce.
71.	...on mi nedal prostor, všechno kritizoval. Já jsem neměla žádné sebevědomí. Já jsem si říkala, já mám jít někam do práce? Já nezvládnou to, to, to. To nedám.
72.	No ale začalo se to všechno lepší. Já jsem byla s Kryštofem v lázních, i jsme si vypověděli, jak on byl s těma milenkama.
73.	On opravdu objížděl celou republiku, taky díky němu jsem začala mít opary a prodělala tu konizaci čípku a pan doktor řekl: „Nemůžeme na někoho ukázat prstem, ale je to pravděpodobně otázka vašeho manžela.“
74.	Uznala jsem, že jsem nefungovala jako žena – milenka, takže tam nějaké jiné byly. Měl jich asi dost, i mně pak o tom vykládal, a já říkám ještě jednou něco takového a já už bych to nerozdýchala.
75.	Tak jsem jela domů dřív a našla jsem v autě prezervativ. Člověk si dokáže představit, k čemu tam asi byl...
76.	Tak jsem na něj udeřila, a to bylo den před jedenáctým výročím sňatku, a on mi řekl..., že milenky má a mít bude, že ať se s tím smírím, že pak bude na mě o to víc hodnej a že někdo má koníček, skáče padákem a on má koníček ženský.
77.	Toto mi takto naservíroval a já jsem se totálně zhroutila...
78.	A byla jsem na psychiatrii ve Svitavách na dva měsíce, abych se vůbec dala dohromady. Toto všechno bylo potom využito proti mně, když šlo o děti.“
79.	Takže jsme to u pí. S. absolvovali tak, že (manžel) ze mě udělal narkomanku.
80.	Takže můj dvanáctiletý kluk nevěděl vůbec, která bije. Chtěl by, aby maminka a tatínek byli dohromady.
81.	To byl jejich tatínek, kterej měl tu autoritu, byl to muž a Péťa sám sebe hledá, takže mužská identita.

82.	V době, kdy maminka brečí a tatínek je haha hihi, bral je k prarodičům a ...pánská jízda, prostě mi je bral.
83.	Takže byl (Péťa) u té S. a on to v podstatě rozhodl. Řekl, že když nebudeme spolu, tak (chce být) s tatínkem.
84.	„Maminko, já jsem to té paní doktorce nechtěl říkat, že chci být s tebou. Protože vím, ...že by se to dozvěděl tatínek a zlobil by se na mě.“
85.	Takže u soudu ze mě udělali narkomanku, která by se nebyla schopna starat o děcka.
86.	Neměla jsem v té době žádnou práci. Děkala jsem sice, některé věci jsem měla načerno s Domestavem a měla jsem tam nějaké hodiny nasmlouvané a ještě s jinýma firmama, že jsem pro ně něco dělala, ale to bylo takový období, že jsem z něho byla v úplný pr.....
87.	a já Vám řeknu, že kdyby v té době potom, co jsme se začali rozvádět, kdyby nebyl ten Dušan (přítel), tak já už tady asi nejsem.
88.	A ještě Maruška, která mě taky podržela...
89.	Já jsem to nevzdávala a moje blízké dušeHaňula a Jaňula (kamarádky) mi říkaly, to bude velkej boj.
90.	Na psychině ve Svitavách jsem pochopila, že není jenom můj ex. Že mám svoje sebevědomí, že jsem tam spoustě lidí třeba i pomohla. I za mnou chodili a měla jsem z toho dobrý pocit.
91.	I ti pánové po mně ...když jsem se sebrala a upravila vlasy, tak najednou vidíte, že i ti pánové jsou okolo Vás...V rámci toho sebevědomí, kdy jste dlouho taková nicka, tak i toto může být terapie. Toto paradoxně mě dostalo na nohy.
92.	Potom jsme se s mým ex rozváděli a on je člověk, který všechno dělal promyšleně přetáhl děti na svou stranu, ...
93.	Řešila jsem to i s psychiatrem. Vráťte se ze Svitav a vidíte, jak Vám bere děcka a dělá věci, které před tím nikdy nedělal!

94.	Ale moje děti jsou celkem zvykané, protože mají u mého ex všechno a to, že by jim propadla Tajemná cesta nebo cokoliv, až tak neřeší.
95.	Vysvětluji jim, že peníze nepadají ze stromu, a když už něco dostanou, tak by se k tomu měli nějakým způsobem chovat, že jo. Já, holka z vesnice nemám ráda, když se plýtvá. Čímkoliv.'
96.	Takže já jsem skončila na psychině, Péťa řekl, že chce jít s otcem a Kryštof sice se mnou, ale bojí se tatínka. Kluci jsou jak siamský dvojčata a já bych je nebyla schopná dělit.
97.	Já jsem ještě před tím sháněla práci. Neměla jsem počítač, neuměla jsem na počítači. Tak jsem chodila za jednou kočenkou, která přímo dělá na škole VUT.
98.	A když jsem někam, kamkoliv zavolala, tak oni raději šáhnou po mladších, co se s počítačem narodili...
99.	Já jsem si sehnala software načerno, ale když nemáte soustavně zakázky, tak se něco naučíte, pak to nevyužíváte a zase to zapomenete.
100.	Ale já mám problém sehnat ty zakázky, já jsem dlouho nebyla nikde zaměstnaná, ztratila jsem ty vazby, nedělala jsem kariéru.
101.	Přišla jsem o děti a já to špatně nesu a do toho se dostaly další komplikace.

PŘÍLOHA P IV: SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY IVA

4. SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY / Iva	
1.	Zažila jsem si hodně věcí. Možná je to i v souvislosti s úmrtím mojí maminky a potom, co dál se svojí nesvéprávnou sestrou.
2.	Odchod ze zaměstnání a vlastně skoro pět let bez příjmu.
3.	A v té době opravdu jsem zažívala hodně špatné období, protože odcházeli moji synové vlastně z mojí domácnosti.
4.	Já jsem byla zvyklá se o ně starat a furt svačinky, snídaně a „Máš přezůvky?“ a takový...
5.	... manžel zrovna asi prožíval krizi padesátníků. Já jsem teda o čtyři roky mladší než on. On tenkrát... je to asi hodně soukromý, ale on prostě ...si začal asi hledat jinou babu.
6.	Ale ustáli jsme to. Teď jsme v pohodě, dokážeme si o všem povykládat.
7.	Díky tomu, že...moje sestra teď je v ústavu, všechno je v pohodě...
8.	... musela jsem odejít kvůli ... nadřízené. Třináct let jsem tam dělala a všechno v pohodě. Jakmile ona nastoupila za toho, kterej mně šéfoval, tahleta, tak jsem prostě musela odejít, protože to bylo neúnosné.“
9.	Já jsem prostě odešla, protože třináct let všechno fungovalo za starého vedení. Ale to, co ona na mě...kladla na mě jiný požadavky, prostě náročnost, měla svoje oblíbený...
10.	A já jsem to prostě lidsky neunesla a odešla jsem.
11.	Před tím odešel šéf...po mně okamžitě šli další čtyři vysokoškoláci. Nemohli pod ní pracovat.
12.	A za dva měsíce ona prostě odešla.
13.	Už ne (nebylo možné se vrátit). Protože oni (<i>vedení</i>) byli rádi, že se prostě zbavili zaměstnanců, protože už neměli takový finance a ... objem práce asi taky ne....

14.	Jako (najít práci) ... Byl problém... Nebyl problém. Já jsem třeba byla na Masarykově univerzitě tři měsíce, na Veterině tři měsíce.
15.	Prostě se mnou rozvázali pracovní poměr.
16.	Pak jsem byla na pracáku. To se mi hodilo, i když jsem byla bez peněz. Aspoň jsem se mohla postarat o tu sestru. A o maminku...
17.	já jsem prostě mezi tím chodila na brigády. Támhle do Slatiny, támhle do Obřan... Ale nebylo to nic stálýho, protože zase po třech měsících, zase... přes agenturu...
18.	Na té Veterině to tak bylo tři měsíce a nashle... Oni prostě potřebovali udělat práci na ty tři měsíce a potom bohužel. Bez udání důvodu. I když mně se tam ta práce velice líbila, ale bohužel.
19.	Já jsem furt hledala dál. Já jsem byla vlastně pod pracákem, bez peněz, rekvalifikační kurz jsem si dělala ...
20.	... na počítači umím dělat, ale nikdo tě nezaměstná, no.
21.	... maminka ... já nevím, onemocněla, s tím, že jsem ji musela dát do nemocnice. Říkali, že je to slinivka a během tří měsíců prostě tady tohle. Měla jsem u sebe tu sestru...
22.	... (Sestra žila)... s mamkou, protože tu mamku vlastně držela.... Samozřejmě, byly závislý na mně. Odvézt na chatu, větší nákup a všechno tohleto.
23.	To já jsem dělala velice ráda, a dělala bych to strašně ráda, kdyby to šlo, bohužel to nejde.
24.	Ale... tam to šlo strašně rychle. Pěťadvacátýho září šla do nemocnice ... a sedmadvacátýho listopadu zemřela.
25.	... já jsem měla sestru u sebe.
26.	Nezvládne nic. Ona je v ústavu. ... Já jsem ji měla až do prvního března dalšího roku. Pak jsem ji dala do toho ústavu ve Svitavách.... Protože tchán nám to tam zařídil. Ona byla pohyblivá, všechno.

27.	Měla jsem doma sestru po mamčině smrti. Když byla ještě maminka v nemocnici, tak jsem se o ni starala ... Když jsem šla za maminkou do nemocnice, tak jsem musela kontaktovat své syny, aby ji pohlídali.
28.	... jsem nechtěla ji brát do té nemocnice za mamkou, protože nebylo to tak jednoduché.
29.	Anebo jsem jela já sama, hlídal manžel Táňu, jako moji sestru, anebo prostě (hlídali) kluci.
30.	Když maminka umřela, tak jsem ji vlastně měla ty čtyři měsíce, než jsem ji vlastně umístila do toho ústavu.
31.	Doma jsem to zvládala tak, že jsem vlastně ještě mezitím dělala ten rekvalifikační kurz.... Musela jsem odcházet s tím, že Michal, ten starší syn ještě studoval. Nešel na přednášky a čekal.
32.	Já jsem ji ráno udělala snídani, umyla jsem ji, oblékla, protože ... ona by se před nima (<i>před syny nebo manželem</i>) styděla, před chlapama. A jako ona byla vedená k tomu, že se nevysleče nikde, ...
33.	Takže já než jsem šla pryč z domu, tak byla oblečená, měla všechno připravený.
34.	Nenechávali jsme ji nikdy doma samotnou.
35.	... (Synové) brali ji (sestru Táňu) takovou, jaká je. Neměli s tím vůbec problém.
36.	Teda opravdu jsem měla oporu ve všech mých třech chlapech.
37.	Já jsem řvala jako kráva a ona ... já jsem balila věci ... a když jsem měla všechno sbalený, tak ona říkala: „A já už se sem nevrátím?“ A já ... jsem pokrčila ramenama. A ona říká: „Maminka?“ My jsme jí neřekli, že mamka umřela. Prostě to bylo takový... milosrdná lež.
38.	Já jsem jí to nechtěla říct (o smrti maminky). Nechtěla jsem být ten posel těch zpráv...
39.	No, zkoušeli jsme to potom. Až byla v tom ústavu. ... Před tím jsem neměla ani odvahu ani sílu. Protože jsem nevěděla, jak se tam ona začlení.

40.	Teď už je s tím smířená, ví, že maminka už není, ani táta není. My jsme, přijedeme, odjedeme a zase přijedeme.
41.	(Zaměstnání jsem našla...)... Až teď. Už tam dělám rok v tom XY. ... Trvalo to tři roky, než jsem našla tuto práci.
42.	Obecně je špatná, protože já jako chemik se nedostanu do zdravotnictví. Na internetu posílám životopisy... ale oni jako chemika do zdravotnictví nechcú.
43.	Dokonce tady, kde teď dělám výrobní dělnici, takto je ta pozice nazvaná, jsem se hlásila tam u nich v laboratořích, ale bohužel nic.
44.	(Odpověď na otázku, zda si myslí, že byl jejím problémem věk:) Pokud mám být upřímná, tak ano. Protože oni si vždycky vezmou mladou, která půjde na mateřskou. Můj názor je takovej, já mám zkušenosti, já bych jim mohla do něčeho kecat. Kdežto oni potřebují někoho, kdo prostě bude jako ovce.
45.	(Odpověď na otázku, zda zkusila něco mimo svůj obor:) No a myslíš si že to nedělám? Mimo obor? Táhle jsem pásu, potřebuju nějaký peníze a dělám rukama.
46.	Denní a noční dvanáctky, sobota, neděle. Takže jestli jsem přemýšlela nebo nepřemýšlela, prostě dělám to.
47.	Podržel, všichni tři mě podrželi. Opravdu. Jinak bych to asi... já nevím. Ale podrželi mě v každém směru. Všechna čest jim.
48.	Ale zase na druhou stranu si myslím, že jsem je podržela taky já.... Měli stoprocentní servis a měli i krizové situace, kdy přišli a vyplakali se mi na ramínku.
49.	Si myslím, že tahle vzájemná důvěra mezi náma čtyřma, co jsme doma ...Když má některý z těch mých hochů nějaký problém, tak zvedne telefon ...
50.	Jejich přítelkyně říkají, že takovou tchýni si ani nezaslouží, jako jsem já.
51.	Vypadá to, že se tady nějak camrám, ale je to opravdu tak.
52.	... já nejsem spokojená, že oni třeba vyspávají do jedenácti hodin... Ale je to jejich život.

53.	Já jsem nikdy nikoho nepodceňovala. Nikdy.
54.	Tam jsou mladý holky okolo třiceti let a hrajou si na něco, že ony jsou teda něco víc než já. Ne. Nebraly mě.
55.	Ony chodí na bowling, ony chodí chlastat. Já s nima nechodím, tím pádem já mezi ně nezapadnu.
56.	... mají vzdělání jakékoli, ony si tu práci vybraly a jsou tam sedm, osm let. Mladý holky. Já jsem si prostě tu práci nevybrala, ale prostě jsem tam. Protože ty prachy potřebuju.
57.	Já jsem tam nejstarší. Je fakt, že začátku to bylo hrozné, ale teď už jsem v tý zručnosti trošičku lepší. Už vím, o co se jedná. Ale kdo to nezažil, dělat v tomhle tom provozu, tak to nedokáže pochopit...
58.	Když nemůžu spát, tak rekapituluju, co se událo, co se nemělo udát... Třeba že jsme maminku nedali do nemocnice dřív, protože jsme nevěděli, co se sestrou. Ale nakonec, když do té nemocnice musela, tak se to vyřešilo.
59.	Maminka se zanedbávala. Ona se starala o tu Táňu a nechtěla, abych se o ni musela starat já. A tohle mi furt šrotuje hlavou.
60.	Nebo třeba Milan, to je ten mladší, s Janou, oni se pořád dohadujou. Ale já jsem jim řekla: Ano, dohadujte se, ale ne přede mnou. Protože já z toho pak mám hlavu v pejru a přemýšlím o tom a nemůžu třeba spát.
61.	Tak říkám, radši vstanu a jdu něco dělat, než abych tohle to znovu přemílala.

PŘÍLOHA P V: SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY JANA

	5. SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY / Jana
1.	... převážnou část své profesní kariéry jsem strávila v oblasti personalistiky a řízení lidských zdrojů zejména u velkých společností, ať už to byly české nebo zahraniční.
2.	V době před tím, než jsem si na vlastní kůži prožila nezaměstnanost, jsem pracovala na hodně vysoké manažerské pozici ve velké české společnosti jako personální ředitelka s tím, že jsem byla odpovědná za společnost v České republice, za další ve Slovenské republice, zhruba tisíc zaměstnanců.
3.	Mě práce s lidmi vždycky hodně bavila...
4.	... v té době jsem byla v situaci, že děti odešly z domu, postavily se na vlastní nohy...
5.	Neměla jsem partnera, takže ta práce byla hlavní náplní mého života...
6.	Můžu říct, že jsem té práci dávala opravdu všechno a nějak jsem si neuhlídala to, že jsem se začala dostávat do nějakého podivného stavu, kdy se nemůžu dobře soustředit, práce mě přestává bavit, jsem unavená.
7.	Potom se přidávaly nejrůznější fyzické problémy a já jsem z toho byla samozřejmě taková nesvá a všechno jsem to s ohledem na můj věk to přičítala tomu, že se možná blíží klimakterium.
8.	...jsem se snažila s tímto stavem nějakým způsobem bojovat, možná ho i schovávat,...
9.	... nakonec to skončilo tak... nevím, jestli jde říct, že jsem se zhroutila, ale byl to takový typický syndrom vyhoření.
10.	... pak už jsem byla ve stavu, kdy už veškerou svou energii jsem dávala do toho, aby okolí nepoznalo, že vlastně já vůbec žádnou energii nemám...
11.	... nakonec nezbylo nic jiného, šla jsem za svým šéfem, za generálním ředitelem, a na rovinu jsem mu řekla, že prostě už dál nemůžu...

12.	... musím strašně ocenit, jak on se k tomu postavil. Protože mně nabídl veškerou pomoc, nabídl mně půlroční volno, nabídl mně práci z domu...
13.	... já jsem měla pocit, že tady při těch úkolech, které se tam (v práci) teď řešily, že ty svoje kolegy nemůžu v tom nechat...
14.	... že jsem začala chodit do psychiatrické ambulance, kde mně pan doktor doporučil brát antidepresiva.
15.	... po několika týdnech ...jsem měla pocit, že se stal zázrak a že jsem zase tam, kde jsem bývala. Že jsem opravdu získala jakousi chuť do života a ten stav už nebyl takový bezvýchodný, jako předtím.
16.	... tak pro mě asi největší takové překvapení bylo, že jsem neuhlídala sama sebe, že jsem si zavčas neuvědomila, o co šlo, a nějakým způsobem to nezačala řešit dřív. ...
17.	... jsem začala přemýšlet o věcech trochu jinak a po několika měsících jsem si uzavřela, že z toho stávajícího zaměstnání chci odejít...
18.	... moje první představa byla, že nějaký čas si odpočnu, vydýchnu, dám se dohromady a potom začnu uvažovat o tom, co dál..."
19.	... jsem z Brna, cítím potřebu říct, že všichni byli z Prahy a byli zvyklí na takové ty dravé, hodně dravé a na cíl orientované společnosti. Já jsem měla pocit, že s nimi musím držet krok a musím podávat stejný výkon, jako oni, být stejně dobrá, mít stejně ostré lokty...
20.	... bylo jasné, že část se přičítá mé osobnosti a na část už nemám síly. Jednak proto, že jsem žena, a jednak proto, že mi je tolik, kolik mi je...
21.	Teď, když to zpětně hodnotím, tak to považuji za moudré rozhodnutí.
22.	... dostala jsem nabídku také v oblasti lidských zdrojů. Byla to pozice spíše specialisty než manažera.
23.	Já v obavě, že se mi ta práce bude hledat hodně těžko, že vlastně nemám žádného partnera, na kterého bych se mohla spolehnout a že se můžu dostat do nějakých

	ekonomických potíží, našetřené peníze brzy zmizí, tak jsem tady o té nabídce uvažovala a nakonec jsem ji přijala.
24.	...tady toto už za tak moudré nepovažuji, protože byla jsem hodně vyčerpaná. Navíc jsem brala ty antidepressiva, což si dneska uvědomuju, že člověka utlumuje.
25.	... mně dělaly problémy i takové ty jakoby obyčejné věci jako zapamatovat si jména, nebo kdo kam patří, do jakého oddělení.
26.	... opravdu ta hlava nebyla odpočatá, a když to srovnávám se současným stavem, tak opravdu mně to tenkrát dalo opravdu hodně zabrat.
27.	... byla obava z toho, že se mi ta práce bude hledat hodně těžko.“
28.	... já když jsem byla na první návštěvě u paní psycholožky a řekla jí ten svůj příběh, tak její velice razantní odpověď byla: „Vy se seberte, běžte domů a do té práce už nikdy nechoďte.“
29.	... v tom stavu, v jakým jsem byla, jsem ji jednak neposlechla, a jednak jsem vůbec nebyla schopná si představit, že už bych tam nikdy nešla, protože co by bylo...
30.	... vlastně ten můj generální ředitel, který se mi snažil pomoci, mi přes známé sehnal psychiatra, který mi dal volbu.
31.	To bylo moje rozhodnutí a dneska to vnímám, jako že dobrý.
32.	... i ta zkušenost s tím, jaké to je, když člověk ty antidepressiva bere, je užitečná, zejména když člověk pracuje s lidmi...
33.	... tenkrát jsem asi opravdu potřebovala tu pomoc. Rychlou. A nejsem si jistá, jestli bych to zvládla sama.
34.	... jedna z těch variant být nějaký čas doma, pobírat odporu v nezaměstnanosti samozřejmě souvisela s tím, že by se člověk vypravil na úřad práce, ale tady jsem moc nespolehala, na to, že mi nějaký stát nebo úřad pomůže.
35.	... už jenom ten první kontakt a ta návštěva je docela depresivní: fronty lidí, docela neosobní způsob jednání a člověk... já jsem si připadala, že jsem něco provedla, když nemám práci, a že se se mnou jedná jaksí jako s člověkem nižší kategorie.

36.	... já jsem od úřadu práce nikdy nic nečekala a bylo mi jasné, že se o sebe musím postarat sama.
37.	... nedovedu posoudit, jestli by byli schopni mi něco nabídnout.
38.	... mám vystudované práva a znám pracovní právo, mám dlouhou praxi v oblasti lidských zdrojů, a myslím si, že toto je oblast, kde se cení i životní zkušenosti, kde ten věk není relativně tak velký faktor jako třeba v oborech jiných.
39.	... i teď občas nějakou nabídku dostanu, tak si myslím, že ta moje uplatnitelnost na trhu práce by nebyla zase až tak špatná.
40.	... ta práce s lidmi, pokud člověk to nebere jenom tak nějak z dálky, si myslím, pro mě byla psychicky vyčerpávající.
41.	... teď cítím chuť, začít dělat něco úplně jiného. A jak roky přibývají, tak i chuť dělat něco rukama, aby to bylo vidět. Plést svetry, vyřezávat betlémy, prostě cokoliv.
42.	Co v životě chci, dovedu zformulovat, ale nevím, čemu se chci věnovat pracovním.
43.	... tenkrát to byla opravdu extrémní situace, protože dvě společnosti a nově vznikající projekt si myslím, že není až tak častá kombinace, nebo dejme tomu zapojení toho manažerského týmu a s tím, co dneska už vím, tak by se mi možná už lépe podařilo držet si věci více od těla. Občas říct ne a prostě nevyždímat se tolik.
44.	... já už opravdu neaspiruju na nějakou vysokou manažerskou pozici. Mně jde spíš o to, dělat nějakou práci, která mě baví.
45.	A je to i o přehodnocení toho, co člověk v životě potřebuje.
46.	... to si myslím, že v řadě případů je důvod, proč lidé na svých pozicích setrvávají, i když už cítí, že na tu práci nemají, že už jim síly nestačí, nedovedou se smířit s tím, že by mohli se z té manažerské pozice dostat o úroveň, o dvě níž, někoho poslouchat a vydělávat míň, než doteď vydělávali.
47.	... já jsem třeba to, že jsem to nezvládla, považovala za selhání.

48.	... když vidím, že se to stává i lidem mladším třeba, kteří mají rodinu a zázemí a starají se ještě o děti a jim se stane totéž, tak si to nemám tolik za zlé.
49.	Pokud mám generalizovat, tak myslím si, že ženy po padesátce ve většině případů mají odstup a nadhled. Trošku víc ví, co chtějí a co nechtějí, než když nám bylo třeba pětadvacet, třicet.
50.	... v řadě případů poté, co děti opustí domov i ti manželé se rozejdou, takže pokud ta žena tam třeba zůstane sama a nestresuje ji to, že nemá doma toho partnera, tak si myslím, že má docela široké možnosti, co s volným časem.
51.	... ta možnost věnovat se sama sobě, prožívat věci si myslím, že je teď bohatší.
52.	... nejsem zastáncem teorie, že k ženám a mužům se má přistupovat stejně. Já si myslím, že žena má určitou roli a určité nastavení a muž také. A myslím si, že to, že se snažíme dělat absolutní rovnítko, není dobře, protože ženy přestávají být ženami a muži přestávají být muži.
53.	... já musím říct, že jsem diskriminaci vůči sobě – kvůli pohlaví si neuvědomuji. Kvůli věku, tam si nejsem jistá. Když jsem třeba hledala práci, tak si myslím, že o takové té původní diskriminaci tím, že člověk ani není pozván na interview, se v podstatě nedozvíte.
54.	... člověk po padesátce svým přístupem, svým projevem má šanci přesvědčit, že možná nemůže nabídnout to, co třicátník, ale může nabídnout zase jiné věci.
55.	Co si myslím a co vím, že muži jsou lepší a schopnější vyjednat si lepší podmínky v práci, ať už se to týká mzdy, auta...
56.	... pro ženu toto není tak důležité. Pro ni je důležitější, co bude dělat.

PŘÍLOHA P VI: SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY RADKA

6. SIGNIFIKANTNÍ VÝROKY – RADKA	
1.	Důvod, proč jsem si toto zvolila, protože jsem sportovala, proto ten tělocvik. Ale na tu občanku jsem šla proto, že jsem si nevěřila. To byl takovej divnej obor tehdy za socialismu.
2.	Po roce jsem se zhrozila, na co jsem se dala, a zkoušela jsem přestoupit na češtinu – výtvarku. Což je vlastně i ta literatura i ta práce s jazykem a zároveň to výtvarné zaměření jsou oblasti, které mě vždycky bavily.
3.	Ta moje učitelská praxe trvala čtyři roky... Mně se v té škole nelíbilo, vůbec. Zjistila jsem, že nejsem na to úplně ideální typ.
4.	Našla jsem místo v „Nadaci“, ... a z toho jsem byla úplně nadšená.
5.	Nastoupila jsem tam a to bylo asi profesně moje nejspokojenější období.
6.	Já jsem vlastně nikde nebyla dýl, jak dva roky...
7.	Pak odešla ředitelka Informačního centra do Prahy, tak mě tam nadelegovali. A pak, protože činnost tady té organizace ztratila smysl, tak jsem ji zavřela a dobrovolně si „naordinovala“ nezaměstnanost.
8.	Tehdy jsem si myslela, že docela jednoduše najdu místo, protože jsem měla docela slušnou praxi a zkušenosti, vysokoškolské vzdělání, jazyk.
9.	Věřila jsem si a byla plná optimismu, ale vůbec se mi nedařilo nic najít.
10.	Takže já jsem postupně ztrácela odvahu.
11.	Zjistila jsem, že většina zaměstnavatelů vůbec neodpoví.
12.	Pak jsem zjistila, že mě nechtějí ani na místech, kterými jsem dříve opovrhovala. Hlásila jsem se třeba do výběrka na prodavačku vysavačů a nechtěli mě. Takže moje sebevědomí šlo hodně dolů.
13.	Možná, že cítili ze mě, že nejsem motivovaná.
14.	Ale je fakt, že se mně moc nedařilo najít něco, co by mě opravdu chytlo.

15.	... po tom půlroce jsem narazila na svého známého. Vlastně dělám u něho dodnes...
16.	Jenže on byl tak liknavej, takovej je člověk, tak pořád buď se vymlouval, nebo nepřišel na schůzku, nebo přišel pozdě. Takže já jsem hledala dál.
17.	A našla jsem úplně úžasné místo, teda myslela jsem si, že úplně úžasné místo. To byla technická redaktorka ve vydavatelství lékařské literatury, takže práce, která se mi zdála jako práce mých snů.
18.	Pak jsem ale zjistila, že to tak dobrý není, protože jsem byla úplně vyřízená, ale totálně.
19.	Ten šéf byl takový vydřiduch, že jsem kolikrát ani neměla čas odejít ani na záchod a hlavně nosila jsem si tu práci domů a byla jsem v hrozným stresu.
20.	... hlavní součástí téhle práce byl i prodej inzerátů farmaceutickým firmám. A finanční hodnocení záleželo tady na tom.
21.	... a tam jsem jim prostě nabízela ty naše časopisy, který navíc v tom lékařském světě nebyly respektovaný, takže to šlo docela těžko.
22.	A já jsem vlastně zjistila, že najednou mám problémy, že jsem... jako psychický...
23.	Byla jsem tam sice jenom během zkušební doby, dala jsem výpověď, ale už před tím se ve mně začalo něco drolit. Úplně jsem se sypala dovnitř a já jsem vůbec nevěděla, co se děje. Vůbec jsem tomu nerozuměla.
24.	A měla jsem i takový stavy, který mně připadaly tak nějak... úplně nečekaně bez ohledu na to, kde jsem se zrovna nacházela nebo v jaké náladě, se mi stávalo, že jsem najednou ztratila orientaci v prostoru a čase.
25.	Úplně hrozný stavy, ty trvaly třeba několik minut. A já to teda dodnes přičítám tomu stresu.
26.	... ten známý,... respektive už když jsem si tady tohle místo našla, tak se hrozně divil, že jsme byli domluvení, a řekl mi, naznačil, že mám dveře otevřený...

27.	Takže to se stalo, já jsem tam dala výpověď a přihlásila jsem se k němu. On mě teda vzal, takže jsem teda nastoupila. To bylo v roce 2004. A hned první měsíc jsem se sesypala...
28.	Šílený. Deprese jako vyšitá Já jsem v té době řešila úmrtí otce a nějaká nemoc a nezaměstnanost a potom do toho ta práce. Takže já jsem, asi když jsem to místo konečně našla, tak ta hlava si asi řekla: „Tak, teď už můžu.“
29.	A padla jsem do takové deprese, sice jsem nebyla hospitalizovaná, ale ty stavy byly, že jsem byla doma, nemohla jsem se ani pohnout.
30.	Ten můj zaměstnavatel se ukázal jako hodně dobrej, protože mě podpořil, přestože jsem šla hned na nemocenskou první měsíc, tak mi pomohl.
31.	Byla jsem čtyři nebo pět měsíců na neschopence úplně mimo.
32.	V létě jsem pak nastoupila zpátky a všechno se dalo do pořádku. Na podzim už mi bylo úplně krásně a tak život běžel úplně normálně.
33.	Já jsem byla vdaná, mám dvě děti, a já jsem vlastně nic nechtěla už, byla jsem spokojená, po ničem jsem netoužila...Já jsem neměla po čem toužit.
34.	I to manželství se tak nějak...změnilo. Nikdy jsme neměli úplně ideální vztah. Byla spousta okamžiků, kdy jsem chtěla odejít, ale nikdy jsem se k tomu neodvážila.
35.	Prostě tady to období v práci po té nemoci, tak se dá nazvat takovým zastavením, kdy já jsem byla jakoby v harmonii. A to trvalo rok a půl...
36.	... pak jsem se zamilovala.
37.	... to sice bylo hezký, ale zároveň to bylo strašný a převrátilo mi to život vzhůru nohama tak totálně, že ... Byl to začátek situace, ve které jsem dneska.
38.	On je o patnáct let mladší.
39.	Tak tady tohle se přihodilo a já jsem si s tím vůbec nevěděla rady. Protože to bylo tak hrozně silný, že jsem nedokázala..., neuměla jsem s tím zacházet.

40.	Jsem byla na jednu stranu šťastná s ním a na druhou stranu jsem trpěla obrovskými výčitkami vůči rodině, hlavně vůči dětem. Ty děti, to byla moje noční můra, to byly probrečený polštáře.
41.	Já jsem se odstěhovala, našli jsme si s přítelem byt. Bylo to hrozně pěkný období, které trvalo dva roky. Doba toho společného bydlení pro mě byla takovou novou nadějí, protože jsem najednou žila s člověkem, kterého jsem chtěla, kterého jsem milovala a hlavně kterému jsem naprosto důvěřovala. To byla důvěra na sto deset procent. I s těma dětma se to nějak srovnalo... Když jsem se rozvedla, tak dceři bylo třináct a synovi osmnáct.
42.	Děti zůstaly u otce...
43.	Bylo to neskutečně těžký, protože jsem musela čelit odsuzování ze strany spousty lidí a přátel. Takže o spoustu přátel jsem přišla, respektive ty, co jsme měli společný, tak vesměs stály za ním (za manželem) docela pochopitelně.
44.	Nicméně ta realita byla jiná, ten přítel... prostě mu začalo docházet, že chce rodinu. Všichni kamarádi se oženili, narodili se jim děti. Začal uvažovat úplně jiným směrem a odešel ode mě.
45.	... první náznak byl před pěti lety, pak následovaly nějaké návraty, trápení, asi tři roky jsme to snažili nějak slepit. No a teď už jsem smířená s tím, že už je po tom. Takže žiju sama.
46.	S manželem je ten vztah takovej... on mi nikdy neodpustil, takže je to hodně rezervované, ale s dětma je to úplně v pohodě.
47.	Já pracuju jako produkční v té firmě... Ta práce by mě bavila, nebýt těch podmínek, které tam teď panují, nebo které vůbec panují tady v tom oboru.
48.	... té práce je teď hrozně málo, respektive je hodně firem. Šéf se snaží už ten stav nějak redukovat. Loni mi dával najevo, že bych měla odejít.
49.	Snažil se to naroubovat na pracovní nekázeň, a že dělám chyby, že mu způsobuju hodně problémů, takže jsme se začali hádat a bylo období, kdy jsem byla úplně

	zoufalá z toho, jaké vztahy tam panovaly. ... Nehledě na to že ta firma je hodně zadlužená, takže její budoucnost nevypadá úplně růžově.
50.	Tak jsem si začala hledat práci a moje zkušenost je taková, že... ten pracovní trh se mi teď zdá takový zdeformovaný, tak nepřehledný, že se v něm docela těžko orientuju.
51.	... pracovní trh se mi zdá, že buď to jsou pozice hodně nekvalifikované, a nebo na druhou stranu opačně. IT hledají, programátory a tak.
52.	... hodně jsem znejistěla v tom svém oboru jako takovém. Protože to, v čem mám teď jedenáctiletou praxi, tak vlastně není vůbec potřeba.
53.	... hledám si takový místo, kde... třeba v jazykovkách. Teď jsem absolvovala jedno výběrové řízení, kde... poslala jsem dvě přihlášky na koordinátora jejich aktivit, to znamená koordinátora i tlumočení i překladů i výuky a v jednom případě jsem se dostala k pohovoru, ale nedopadlo to. To byly písemné testy, kde jsem tedy skončila dobře, ale nakonec dali přednost prostě někomu jinému.“
54.	... oni ten důvod neřeknou. Oni řeknou, že vybrali vhodnějšího uchazeče, nebo to napíší.
55.	Já jsem třeba byla teď na jednom pohovoru, ze kterého jsem měla velmi dobrý pocit, pro univerzitu, ale bylo to pracoviště ve fakultní nemocnici. Bylo to pro lékařskou fakultu, taková pozice asistentky, lepší asistentky, která pracuje na projektech. A když mě pozvali k tomu pohovoru, tak už to je pro mě úspěch, že vůbec projdu tím prvním kolem. A já jsem z toho měla tak výbornej pocit, že jsem si říkala hned, že to asi nemůže vyjít. Protože všechno, jednak moje praxe seděla na to, co chtěli. ...
56.	Rozuměli jsme si s tou komisí tříčlennou, všechno bylo úplně v pohodě. Bylo nás tam deset a všechny byly mladší než já. Ani jsem už neměla...já už na těch pohovorech nemám trému, nebo já už ani nepotřebuje se nějak „zklizovat“ ani dělat ze sebe něco jinýho, než jsem.

57.	Přišla mi teda odpověď... nebo vyrozumění, že dali přednost jinému uchazeči. Takže to je situace, kdy se těžko můžu dobrat jako vůbec, co se tam... Prostě byl někdo lepší o hodně v něčem... nebo mladší, nebo obojí.
58.	No a jedno výběrové řízení, kde zcela jistě vím, že mě nevzali kvůli věku, tak bylo v jiné jazykovce na podobnou pozici. Tam to proběhlo zajímavě, protože já už nemám v životopise ročník narození, mám tam uvedenou až svoji druhou praxi, Takže ten životopis vypadá podle těch let, že mi může být třeba kolem pětáctyřiceti.
59.	Poslala jsem životopis do tady toho výběrka, a můj kolega tam zná, má tam jednu kamarádku... na hodně dobré pozici...Tak říkal: „Já tě doporučím,“ a zavolal jí a doporučil mě. A oni mě vůbec nepozvali k pohovoru. Přes tady tuhle referenci. Ani mi nenapsali.“
60.	Potom, když se mi vůbec neozvali, tak jsem ho poprosila, aby té kamarádce zavolal, aby zjistil, co se stalo, jestli je to ještě otevřený, jak to vypadá. No a ona mu řekla, že už to proběhlo, že už někoho vybrali, a když se ptal, proč mě nepozvali k pohovoru, tak řekla, že kvůli věku.
61.	Tehdy jsem byla hrozně našťvaná a šla jsem tam, zjistila jsem si personalistku, šla jsem za ní. Byla to mladá holka. Já jsem jí jenom chtěla říct, co se stalo, kdo jsem, co jsem se dověděla o důvodu, že mě nepozvali, a že jí přeju, že až jí jednou bude tolik, kolik mně, a bude chtít pracovat, a nebudou ji chtít tady z toho důvodu, tak aby se u toho necítila tak blbě jako já.
62.	Moje praxe byla na takové místo výborná. Takže tam to bylo jednoznačně diskriminační a já jsem věděla, že se tam můžu akorát vyjádřit a že mi to vůbec k ničemu nebude.
63.	Hledám jinou práci, protože cítím, že tam už to nikam nevede, cítím se tam nejistě na té své pozici..., takže kdybych měla mluvit o svém životním pocitu, tak je to taková bezradnost.
64.	Vlastně vůbec nevím, co teď s tím životem můžu udělat, kromě toho, že si budu hledat jinou práci. Já se snažím to nevzdávat a navíc ta moje samota ...Někdy je to úplně... někdy mi to leze už ... zvláště o svátcích.

